

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการชลประทาน จากกรณีมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเสนอตามลำดับดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดการจัดการชลประทาน โดยเกษตรกรมีส่วนร่วม
3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน
4. แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ
5. บริบทของโครงการชลประทานมหาสารคาม ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ดังนี้

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (2539 : 182-183) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง เป็นการที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่าง ๆ หรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจเป็นการมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหาร ประสิทธิภาพขององค์การขึ้นอยู่กับความร่วมมือของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์การนั้นในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการรวมพลังความคิด สติปัญญา ก็คือการให้มีส่วนร่วม การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์การนั้นบุคคลจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการ หรือปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ เป็นผลให้บุคคลนั้นมีความผูกพันต่อกิจกรรมและองค์การในที่สุด

อรุณ รักรธรรม (2528 : 270) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในด้านของการกำหนดแนวทางการปฏิบัติงานหรือเข้าไปมีส่วนในกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งขององค์การ

ชูชาติ พ่วงสมจิตร (2540: 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนตัดสินใจในกิจการใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อตัวประชาชน

เมตต์ เมตต์การุณจิต (2541: 17) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมทำที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน

สรุปความหมายของการมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ประชาชนสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมกันทำกิจกรรมหรือการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามทิศทางที่ต้องการ ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมกลุ่มในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทุกขั้นตอน โดยร่วมคิดหาแนวทางวิธีการในการดำเนินงานร่วมดำเนินการร่วมในการกำหนดเปลี่ยนแปลง การร่วมในการตัดสินใจ และร่วมติดตามการดำเนินงานในกิจกรรมที่ทำร่วมกันรวมทั้งรับประโยชน์จากกิจกรรมนั้นด้วย

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม

2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม วรูมและเยทตัน (Vroom and Yetton) ได้เสนอแนวทางในการที่จะกำหนดว่าเมื่อไรควรจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และควรจะมีส่วนร่วมมากน้อยอย่างไรในการตัดสินใจตัวแบบ (Model) ของวรูมและเยทตัน ได้เสนอแนะว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนี้ควรจะขึ้นกับธรรมชาติของปัญหาและสถานการณ์ในการกำหนดรูปแบบและปริมาณของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น

2.1.1 วรูมและเยทตัน ได้เสนอกฎไว้ 2 กลุ่ม คือ (แอนนา หงส์สามสิบเจ็ด. 2546 : 9)

- 1) กฎกลุ่มแรกเป็นการส่งเสริมคุณภาพของการตัดสินใจ
- 2) กฎกลุ่มที่สองเป็นการส่งเสริมการยอมรับการตัดสินใจ

2.1.2 ในการตัดสินใจนั้นมีทางเลือกอยู่ 5 วิธี ตั้งแต่ผู้บริหารตัดสินใจเอง

คนเดียว (Unilateral) ไปจนถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเต็มที่ (Shared) ทางเลือกในการตัดสินใจทั้ง 5 วิธี มีดังนี้

- 1) ผู้บริหารใช้ข้อมูลที่มีอยู่แล้วตัดสินใจเองตามลำพัง
- 2) ผู้บริหารแสวงหาข้อมูลจากผู้อื่นและตัดสินใจเอง
- 3) ผู้บริหารหารือกับผู้เกี่ยวข้องเป็นรายคน แสวงหาความคิดและ

ข้อเสนอแนะแล้วตัดสินใจเอง

- 4) ผู้บริหารปรึกษากับผู้เกี่ยวข้องเป็นกลุ่ม แสวงหาความคิดเห็นร่วมกัน

โดยการอภิปรายแล้วตัดสินใจ

- 5) ผู้บริหารร่วมคิดกับกลุ่มเกี่ยวกับสถานการณ์และปัญหาแล้วกลุ่ม

ตัดสินใจ

2.2 การมีส่วนร่วมตามทฤษฎีของมาสโลว์ (1970 : 153-154)

นักจิตวิทยาได้ค้นคว้าเกี่ยวกับด้านพฤติกรรมมนุษย์ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดค้นหาหรือความอยาก และจะพยายามขวนขวายให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการตอบสนองและความอยากนี้เกิดจากมนุษย์มีความจำเป็น (Need) แต่เฉพาะขั้นนี้จะแสดงออกถึงความต้องการไม่เหมือนกันแต่อย่างน้อยที่สุดก็จะมีขั้นพื้นฐานที่เหมือนกันเป็นลำดับไป แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าได้รับการตอบสนองความต้องการระดับใดมากน้อยแค่ไหน ซึ่งมาสโลว์สรุปว่า

2.2.1 มนุษย์เรามีความต้องการและความต้องการนี้อยู่ตลอดเวลาไม่มีสิ้นสุด

2.2.2 ความต้องการใดที่ได้รับการตอบสนองแล้วย่อมสิ้นสุดลง และความ
ต้องการใหม่ในลำดับต่อไปที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองก็จะเกิดขึ้น

2.2.3 มนุษย์เราจะมีความต้องการตามลำดับขั้นของความสำคัญจากต่ำไปหาสูง มาสโลว์ ได้ตั้งสมมุติฐาน เรียกว่า “ลำดับขั้นแห่งความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of needs) แบ่งได้ 5 ลำดับ ดังนี้

- 1) ความต้องการสิ่งจำเป็นทางร่างกาย
- 2) ความต้องการในด้านความปลอดภัย
- 3) ความต้องการในด้านสังคม
- 4) ความต้องการที่จะได้รับการยกย่องนับถือ
- 5) ความต้องการที่จะได้รับความสำเร็จในชีวิต

จากแนวคิดของมาสโลว์ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริหารแบบมีส่วนร่วม แล้วจะเห็นว่า การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานกับทางราชการนั้น บางครั้งก็เพื่อต้องการมีชื่อเสียงเกียรติยศหรือต้องการยอมรับยกย่องจากสังคม ซึ่งจะได้จากการที่นักธุรกิจหรือพ่อค้าที่มีฐานะร่ำรวย เมื่อมีทรัพย์สินสมบัติเพียงพอแล้ว แต่ก็ยังต้องการมีชื่อเสียงหรือต้องการได้รับการยกย่องจากสังคม โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมกับทางราชการในรูปแบบต่าง ๆ

2.3 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้ (Cohen and Uphoff, 1977 : 11)

2.3.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making)

2.3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (Implementation)

2.3.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits)

2.3.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

2.4 กรอบแนวคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท
ไทย

อับฮอบ ได้เสนอไว้ 3 มิติ และ 2 บริบท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 มิติ (Decision) มี 3 มิติ คือ

1) มีส่วนร่วมอะไรบ้าง ซึ่งแบ่งเป็นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการโดยทางใดทางหนึ่ง (เช่น สนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารกิจกรรม หรือการประสานงาน) การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงาน

2) มีส่วนร่วมกับใครบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ทางราชการ นักพัฒนาเอกชน ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงคุณลักษณะของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่อง เพศ สถานภาพครอบครัว อาชีพ และรายได้

3) มีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจ หรือถูกบังคับ ลักษณะรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กรประชาชนหรือโดยตรง ขนาดของการมีส่วนร่วม ผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมนั้นช่วยเพิ่มพลังของประชาชน หรือเป็นเพียงแค่การติดต่อสัมพันธ์กับนักพัฒนาเท่านั้น

2.4.2 บริบท (Contexts) มี 2 บริบท คือ

1) ลักษณะโครงการ โดยพิจารณาจากลักษณะของสิ่งนำเข้าว่ามี

ความซับซ้อนของเทคโนโลยีเพียงใด ลักษณะของประโยชน์ที่ได้รับ (ความเร็ว ซ้ำที่ได้รับประโยชน์) และเงื่อนไขที่ต้องกำหนด เช่น การเข้าถึงการบริหารโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ เป็นต้น

2) สภาพแวดล้อมของกิจกรรมตามโครงการ ได้แก่ ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ ปัจจัยทางกายภาพและธรรมชาติ ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยทางการเมือง เป็นต้น

2.5 การจำแนกระดับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม (Participation ladder) 8 ขั้น ใช้อำนาจในการตัดสินใจของประชาชนเป็นเกณฑ์ จำแนกระดับการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ขั้นต่ำสุด คือประชาชนไม่มีอำนาจตัดสินใจใด ๆ ไปจนถึงขั้นสูงสุด คือ อำนาจเป็นของประชาชน (Arnstein 1969 : 19)

ขั้นที่ 1-2 รวมเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมเทียม หรือไม่มีส่วนร่วม หมายถึงประชาชนยังไม่เข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างแท้จริง

ขั้นที่ 3-5 รวมเรียกว่า เป็นการมีส่วนร่วมระดับพิธีกรรมหรือการมีส่วนร่วมบางส่วน หมายถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้บางส่วน บางเรื่องเท่านั้น เพราะบางส่วนผู้มีอำนาจเต็มสงวนเอาไว้แต่ก็นับว่าดีกว่าขั้นที่ 1-2

ขั้นที่ 6-8 รวมเรียกว่าการมีส่วนร่วมระดับอำนาจเป็นของประชาชน ซึ่งเป็นระดับที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมาก โดยพัฒนามาจากขั้นที่ 6,7 จนถึงขั้นที่ 8 ขึ้นควบคุมโดยประชาชนเป็นการใช้อำนาจตัดสินใจของประชาชน โดยผ่านตัวแทนหรือประชาชน เป็นผู้ใช้อำนาจเองทฤษฎีการกระทำทางสังคมเป็นการอธิบาย ถึงพฤติกรรมของมนุษย์ โดยการตอบคำถามที่ว่า “ทำไมบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจึงมีพฤติกรรมหรือปฏิบัติเช่นนั้น” ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมมาใช้ดังนี้

2.6 ทฤษฎีของเฮร์ซเบอร์ก (1959 : 130-132) ทฤษฎีสองปัจจัยของ เฮร์ซเบอร์ก (Herzberg Two Factor Theory) เป็นทฤษฎีการจูงใจที่สำคัญและได้รับความสนใจในการศึกษาวิจัย และนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร เช่น Motivation – Maintenance Theory และ Dual Factor Theory เฮร์ซเบอร์ก ได้สรุป ปัจจัย 2 ประการที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจของบุคคล คือ

2.6.1 ปัจจัยจูงใจ (Motivation) หมายถึง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการทำงานโดยตรง และเป็นตัวการที่สร้างความพึงพอใจให้บุคคลในองค์กรปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีดังนี้

1) ความสำเร็จในการทำงาน คือ การที่บุคคลสามารถทำงานได้สำเร็จมีความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ รู้จักป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เกิดความรู้สึกพึงพอใจในผลงานที่สำเร็จ

2) การได้รับความยอมรับนับถือ คือ ได้รับความยอมรับนับถือจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและผู้อื่น การยอมรับนี้จะอยู่ในรูปแบบของการยกย่องชมเชย การให้กำลังใจหรือการแสดงออกอื่นใดที่สื่อให้เห็นการยอมรับความสามารถเมื่อทำงานเสร็จ

3) ลักษณะของงานที่ปฏิบัติ เป็นงานที่น่าสนใจ ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หรืองานที่ทำตั้งแต่ต้นจนจบคนเดียว

4) ความรับผิดชอบ เป็นความพึงพอใจที่จะเกิดขึ้นจากการได้รับมอบหมายได้รับผิดชอบงานใหม่ ๆ และมีอำนาจในการรับผิดชอบงานอย่างเต็มที่

5) ความก้าวหน้า การได้รับการเลื่อนตำแหน่งให้สูงขึ้นของบุคคลในองค์กร มีโอกาสในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมหรือได้รับการฝึกอบรม

2.6.2 ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factor) หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้การทำงานของบุคคลสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่

1) โอกาส คือ ความเชื่อของผู้กระทำที่มีต่อสถานการณ์หรือข้อกำหนดและทางเลือกที่มีอยู่โอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจและการกระทำของบุคคลมักจะตัดสินใจเข้าร่วมในการกระทำของสังคม เมื่อเขาพิจารณาแล้วเห็นว่าภายใต้สถานการณ์นั้นให้เขาเลือกกระทำได้ ดังนั้นการที่ผู้กระทำตัดสินใจและเลือกกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับโอกาสที่มีในสถานการณ์นั้น

2) ความสามารถ คือ การรับรู้ของผู้กระทำเกี่ยวกับพลังจิตความสามารถของเขาในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนกระทั่งสามารถบรรลุความสำเร็จได้ภายใต้สถานการณ์ที่ผู้กระทำตระหนักถึงความสามารถของเขา

3) การสนับสนุน คือ การช่วยเหลือหรือการค้ำค้ำซึ่งผู้กระทำเชื่อว่าเขากำลังได้รับหรือคาดว่าจะได้รับจากผู้อื่นในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งตัวเองจะเป็นผู้เลือก -

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

3.1 ลักษณะการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายอย่าง ดังนี้

(จิณรัตน์ สมสืบ. 2539 : 60-65)

3.1.1 การร่วมอภิปราย (Discussion) เป็นการร่วมอภิปรายหรือเนื้อหาสาระของการวางแผน หรือการจัดทำแผนโดยตรงแบบ Face-to-face ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือบุคคลภายนอกชุมชนกับประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชนเพื่อสอบถามความคิดเห็นของประชาชน

3.1.2 การถกเถียง (Debate) เป็นการแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกันแบบประชาธิปไตยให้ทราบถึงผลดีผลเสียในกรณีต่าง

3.1.3 การให้คำปรึกษาแนะนำ (Consultation) โดยที่ประชาชนเข้าร่วมเป็นกรรมการในคณะกรรมการต่าง ๆ เพื่อให้มั่นใจว่าประชาชนที่ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมรับรู้และส่วนในการวางแผน

3.1.4 การสำรวจ (Survey) โดยการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนให้โอกาสกับประชาชนร่วมแสดงความคิดเห็นต่างๆ

3.1.5 การประสานงานร่วมกัน (Cooperation) เป็นการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่การคัดเลือกตัวแทนกลุ่มเข้าไปบริหารหรือจัดการหรือเข้าร่วมในคณะกรรมการที่ปรึกษาจากฝ่ายประชาชน

3.1.6 การสัมภาษณ์หรือการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ (Key informants interview) ผู้นำและประชาชนผู้ได้รับผลประโยชน์ (Beneficiaries) เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

3.1.7 การจัดทัศนศึกษา (Field trip) ไปยังบริเวณเป้าหมายเพื่อสำรวจตรวจสอบข้อเท็จจริงก่อนร่วมตัดสินใจ

3.1.8 การไต่สวนสาธารณะ (Public hearing) เป็นการไต่สวนข้อมูลจากประชาชน คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนและทุกกลุ่มในสังคมมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกฎระเบียบและนโยบายประเด็นต่างๆ ที่สำคัญๆ ของรัฐบาลที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวม

3.1.9 การสาธิต (Demonstration) เป็นการใช้เทคนิคการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น โปสเตอร์แผ่นพับ โทรทัศน์ วิทยุ ฯลฯ เป็นต้น เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางราชการไปสู่ประชาชนอย่างทั่วถึงกันเพื่อกระตุ้นแรงจูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

3.1.10 การลงคะแนนเสียง (Voting) เป็นการออกเสียงเพื่อตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด

3.1.11 การประขามติโดยตรง (Referenum) เป็นการตอบคำถามจากราชการ โดยประชาชนในสังคมทุกคนออกความเห็นและร่วมตัดสินใจ

3.1.12 การรายงานผล (Report back) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของกรรมวิธีการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการจัดวางแผน ผลของการตัดสินใจในกระบวนการวางแผนจะส่งกลับมาที่ประชาชนในท้องถิ่น เพื่อถามย้ำความแน่ใจจากท้องถิ่นก่อนตัดสินใจ เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง

3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้ (เมตต์ เมตต์การุณจิต 2540 : 24-25)

3.2.1 จำแนกตามกระบวนการบริหาร

- 1) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการจัดองค์การ
- 4) การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร
- 5) การมีส่วนร่วมในการใช้อิทธิพล
- 6) การมีส่วนร่วมในการประสานงาน
- 7) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

3.2.2 จำแนกตามประเภทของกิจกรรมที่เข้าร่วม

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม
- 2) การมีส่วนร่วมในการออกเงิน
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- 5) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน

3.2.3 จำแนกตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม

- 1) ระดับของการมีส่วนร่วมเทียม
- 2) ระดับของการมีส่วนร่วมบางส่วน
- 3) ระดับของการมีส่วนร่วมที่แท้จริง
- 4) จำแนกตามวิธีการมีส่วนร่วม
- 5) การมีส่วนร่วมโดยตรง
- 6) การมีส่วนร่วมโดยอ้อม

ดังนั้น ลักษณะของการมีส่วนร่วมประชาชนควรมีส่วนร่วมในการดำเนินการวางแผน การจัดหาและจัดสรรทรัพยากร การกระตุ้นการทำงาน การประสานงานและการประเมินผลโดยสามารถแบ่งการมีส่วนร่วมได้ 5 ระดับ (แอนนา หงษ์สามสิบเจ็ด. 2546 : 12) ดังนี้

ระดับไม่มีส่วนร่วม หมายถึง ไม่มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน
ระดับร่วมรับรู้ หมายถึง มีส่วนร่วมรับรู้ รับทราบ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ไม่มีส่วนร่วมในการทำและร่วมคิด

ระดับร่วมทำ หมายถึง มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่ได้รับมอบหมาย

ระดับร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ หมายถึง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะและร่วมตัดสินใจ แต่ไม่ได้ร่วมทำ

ระดับร่วมทำร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ หมายถึง มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้ข้อเสนอแนะ ตัดสินใจและร่วมทำ

สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมที่กล่าวมาข้างต้นได้ว่า การที่องค์กร หรือหน่วยงานเปิดโอกาสให้ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holders) ทำงาน กิจกรรม หรือโครงการ ได้มีโอกาสร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผิดชอบในงาน กิจกรรม หรือโครงการของตนให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ

4. ปัญหาของการมีส่วนร่วมในการส่งน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกร

กรมชลประทาน (2539 : 40) ได้สรุปปัญหาของการมีส่วนร่วมในการส่งน้ำเพื่อการเกษตรของเกษตรกรดังนี้

4.1 ผู้ใช้น้ำไม่ได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับวิธีการใช้น้ำจากเจ้าหน้าที่ชลประทานอย่างเพียงพอและทั่วถึง โดยเฉพาะการส่งเสริมเผยแพร่เกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมก็มักจะดำเนินการด้านการเกษตร โดยเฉพาะที่ ดังนั้น การส่งเสริมด้านนี้จึงเป็นงานที่ยังถูกทอดทิ้ง

4.2 เกษตรกรเจ้าของที่ดินหรือผู้ใช้น้ำไม่ได้รับทราบหรือมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการและแผนของการพัฒนา ก่อนที่จะดำเนินการว่าจะเกิดประโยชน์อย่างไร เกษตรกรจะต้องมีส่วนร่วมกับรัฐบาลอย่างไรทั้งระหว่าง

การก่อสร้างและหลังจากก่อสร้างเสร็จแล้ว ซึ่งส่วนมาเกษตรกรเจ้าของที่ดินจะได้รับทราบ เมื่อทางราชการต้องการจะให้ทำอะไร เช่น ขอให้จัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ หรือขอให้เสียค่าส่งน้ำ และบำรุงรักษาตามกำหนด จึงไม่ได้รับความร่วมมือเท่าที่ควร เพราะถือว่าไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง มาแต่ต้น

4.3 เกษตรกรผู้ใช้น้ำยังไม่มีความมั่นใจ เชื่อถือระบบการชลประทานว่าจะได้รับน้ำถึงแปลงเพาะปลูกอย่างแน่นอนตามบริเวณและเวลาที่พืชต้องการโดยวิธีปกติ

4.4 กลุ่มผู้ใช้น้ำยังไม่เข้มแข็งเพียงพอ ทำให้ขาดการประสานงานในระหว่างผู้ใช้น้ำด้วยกันเอง และผู้ใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน

5. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา

5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา

กิตติ คันทา (2536 : 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เห็นพ้องต้องกัน แล้วเข้ามาช่วยกันรับผิดชอบดำเนินการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ โดยการกระทำผ่านกลุ่มหรือองค์การ เพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์ร่วมกัน ในทำนองเดียวกันการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนายังได้หมายถึง การให้โอกาสประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึงกระบวนการสิ้นสุด โดยที่การเข้าร่วมอาจจะร่วมเฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง หรือครบทุกขั้นตอน ในการดำเนินงานก็ได้ รวมถึงกระบวนการที่คณะกรรมการหมู่บ้านในฐานะองค์การประชาชนได้เข้าไปเกี่ยวข้องในโครงการพัฒนา โดยร่วมแสดงความคิดเห็นและการกระทำ ในสิ่งที่เห็นพ้องต้องกัน ตลอดจนร่วมพิจารณากำหนดปัญหาความต้องการในท้องถิ่นของตน และมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จลุล่วงไป

ปรัชญา ศรีภา (2540 : 30) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา หมายถึง นอกจากประชาชนจะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแล้วยังต้องเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาของชุมชน ทั้งทางด้านการกระทำและจิตใจ อารมณ์ โดยการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึงกระบวนการสิ้นสุดตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง และประชาชนต้องมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการกำหนด การเปลี่ยนแปลงเพื่อตัวประชาชนเอง ตัดสินใจเพื่อตนเองและมีส่วนร่วมดำเนินงานเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ต้องมีใช่เป็นการกำหนดกรอบแนวคิดจากบุคคลภายนอก

(สุจินต์ ดาวีระกุล. 2527 : 18)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา หมายถึง การที่ประชาชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ การควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม การมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนได้พัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปของการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง และเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำ พร้อมทั้งสร้างโอกาสให้กับประชาชนในชุมชนทั้งส่วนบุคคล กลุ่มชน ชุมชน สมาคมมูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน เพื่อบรรลุความมุ่งหมายและนโยบายในโครงการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

- 1) ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
- 2) ร่วมคิดและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน
- 3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน

ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

- 4) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานในโครงการพัฒนาให้มี

- 6) ร่วมลงทุนในกิจกรรมของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย
- 8) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ทำไว้

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาข้างต้นหมายถึง การเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาของประชาชนโดยสมัครใจหรือถูกชักนำให้เข้าร่วมก็ตาม แต่มีความมุ่งหมายและเป้าหมายเดียวกัน ซึ่งการพัฒนายังจะประสบความสำเร็จได้ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา โดยร่วมกันคิดริเริ่มดำเนินการเองจนบรรลุจุดมุ่งหมายตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาจึงสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามโครงการชลประทานที่ต้องดำเนินการ โดยการมี

ส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนต้องเป็นผู้ริเริ่มเสนอความต้องการร่วมพิจารณาความเหมาะสมของโครงการและร่วมดำเนินการจนเสร็จสิ้นโครงการ แล้วร่วมเป็นเจ้าของและดูแลรักษาโครงการพร้อมทั้งใช้โครงการให้เกิดประโยชน์

5.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ ได้ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติของการบริหารงานในโครงการพัฒนาไว้ดังนี้ (กิตติ คันทธา. 2536 : 26-27)

5.2.1 จะช่วยให้ประชาชนยอมรับโครงการพัฒนามากขึ้น เนื่องจากเป็นโครงการที่ตรงกับปัญหาและความต้องการของประชาชน

5.2.2 ประชาชนมีความรู้สึกผูกพันรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการพัฒนามากขึ้น การดำเนินโครงการพัฒนาจะราบรื่น ได้รับความร่วมมือจากประชาชนมากขึ้น

5.2.3 โครงการพัฒนาจะให้ประโยชน์แก่ประชาชนมากขึ้นและมีการระดมทรัพยากรเพื่อประชาชนมากขึ้น

5.2.4 จะช่วยพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับพิศาล มูลศาสตรสาทร ที่ได้กล่าวว่า นโยบายก้าวหน้าในการพัฒนาชนบทซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักในอันที่จะแก้ไขปัญหาของประชาชนชาวชนบทและช่วยให้ประชาชนชาวชนบทมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้านและหัวใจของนโยบายก้าวหน้าอยู่ที่การเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาตนเองและชุมชนของตนเองให้เกิดความเจริญทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจในขณะที่การคิดริเริ่มโครงการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาสังคมโดยประชาชนเอง อาจจะมีวิพากษ์จากทางฝ่ายราชการหรือองค์การเอกชนที่มีความรู้ความชำนาญในเรื่องที่เกี่ยวข้องคอยช่วยให้คำแนะนำปรึกษาหรือก่อน จึงน่าจะเป็นวิธีการพัฒนาสังคมที่ได้ผลดีที่สุดในระยะยาวแม้ว่าในระยะเริ่มแรกอาจมีความล่าช้าและมีปัญหาอุปสรรคอยู่บ้างก็ตาม ซึ่งจะเห็นว่าถ้าประชาชนมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ได้แล้วนั้น นอกจากจะทำให้การพัฒนาในโครงการพัฒนาต่าง ๆ ประสบความสำเร็จแล้วยังทำให้ประชาชนได้พัฒนาตนเองไปพร้อม ๆ กันกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมย่อมทำให้ประชาชนเกิดความคิด ความต้องการในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนซึ่งย่อมจะนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ (เจริญศักดิ์ ก้านแสง. 2546 : 17)

จากความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาทำให้เกิดการเผชิญปัญหาร่วมกันเกิดการเรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาร่วมกัน โดยการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับ

ประโยชน์จนเกิดองค์ความรู้ใหม่เพื่อนำมาใช้ในการแก้ปัญหาการพัฒนาให้ประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน และยังเกิดความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของโครงการพัฒนาที่ได้กระทำร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการชลประทานขนาดเล็ก ที่ต้องดำเนินการ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงจะทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการพร้อมทั้งดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากโครงการอย่างคุ้มค่า ในระยะเวลาอันสมควรตามสภาพของโครงการ

5.3 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา

5.3.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาต้องมี 3 ลักษณะ (เจริญศักดิ์ กั้นแสง, 2546 : 18)

- 1) มวลชนต้องได้รับส่วนแบ่งในผลประโยชน์ของโครงการพัฒนา
- 2) มวลชนต้องเข้าร่วมดำเนินการในการใช้ความพยายามในโครงการ

พัฒนา

- 3) มวลชนต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการพัฒนา

5.3.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการมีส่วนร่วมดังนี้

- 1) ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา
- 2) ประชาชนผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัว เช่น

ความคิดความรู้ ความสามารถ แรงงาน เงินทุน และวัสดุ เป็นต้น ในกิจกรรมของโครงการพัฒนาส่วนองค์การนิเทศกิจของสหรัฐอเมริกา ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วมว่าเป็นกรรมวิธีการกระทำทางสังคม ซึ่งประชาชนร่วมกันจัด วางแผนและลงมือปฏิบัติตามแผนเอง แผนดังกล่าวจะกำหนดว่ากลุ่มของตนและแต่ละบุคคลมีความต้องการอย่างไรมีปัญหาร่วมกันอย่างไร ร่วมจัดทำแผนของกลุ่มและของแต่ละบุคคลเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการและสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้น โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นให้มากที่สุด แต่ถ้ามีความจำเป็นก็อาจจะขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล หรือองค์การเอกชนภายนอกได้ในทำนองเดียวกันยังเป็นการสร้างกระบวนการประชาธิปไตยขึ้นอำนาจในการพัฒนาให้กับประชาชนอย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการวางแผนและดำเนินการในเรื่องทั้งปวง อันจะมีผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และอนาคตของประชาชนเองจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้อำนาจในการใช้ทรัพยากรของตนขึ้นมา นั้นย่อมหมายความว่าหมู่บ้านนั้นเป็นกระบวนการประชาธิปไตยและปกครองตนเอง

5.4 วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา

วัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาก็เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา (People participation) และโครงการพัฒนานั้นจะต้องนำไปสู่การช่วยตนเองได้ (Self reliance) คือ เป็นงานที่ประชาชนทำเอง ผลประโยชน์เป็นของประชาชน และประชาชนมีขีดความสามารถที่จะดำเนินการพัฒนาไปได้ด้วยตัวของตนเองต่อไป ดังนั้นวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาจึงเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การปฏิบัติและรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วมในโครงการพัฒนาจะนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชน

จากวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสรุปได้ว่า เพื่อทำให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ ร่วมดูแลรักษา ร่วมเป็นเจ้าของ ร่วมติดตาม และประเมินผล โครงการพัฒนา และนำไปสู่การแก้ปัญหาตรงตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน จนทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในทุก ๆ ด้าน สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ตามโครงการชลประทานขนาดเล็ก ที่ดำเนินการ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตามโครงการ และส่งเสริมให้ประชาชน รู้จักคิดเอง ทำเอง โดยให้ประชาชนเป็นผู้เสนอความต้องการและร่วมดำเนินการกับภาครัฐจนเสร็จสิ้นโครงการ หลังจากนั้นประชาชนต้องร่วมกันดูแลรักษาและบริหารจัดการใช้ประโยชน์จาก โครงการเอง โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น ในแนวทางนี้จะทำให้ประชาชนดำเนินการแก้ปัญหาและพึ่งตนเองได้ในอนาคต ส่วนลักษณะและขั้นตอนในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนานั้น ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นไว้หลายทัศนะอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทาน (เจริญศักดิ์ กั้นแสง. 2546 : 19)

5.5 ลักษณะของการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา

6.5.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาอาจจะต้องเข้าร่วมทุกลักษณะก็ได้เพียงแต่อย่างน้อยต้องประกอบด้วย 1 ใน 4 ลักษณะของการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้ (เจริญศักดิ์ กั้นแสง. 2546 : 20)

- 1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธีทรัพยากรที่ต้องการใช้ ตลอดจนการติดตามและประเมินผล
- 2) การดำเนินงาน

- 3) การใช้บริการจากโครงการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์

5.5.2 การดำเนินโครงการพัฒนาจะสำเร็จตามความมุ่งหมายได้นั้นต้องมีลักษณะที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของโครงการพัฒนา 5 ประการ คือ (กิตติ กัณธา. 2536 : 15)

- 1) เป็นสมาชิก (Membership)
- 2) เป็นสมาชิกผู้เข้าประชุม (Attendance at Meetings)
- 3) เป็นสมาชิกผู้บริจาคเงิน (Financial Contribution)
- 4) เป็นกรรมการ (Membership on Committees)
- 5) เป็นประธาน (Position of Leadership)

5.5.3 ได้อธิบายลักษณะของการมีส่วนร่วมที่สำคัญไว้ 10 ประการ คือ (กรรณิการ์ ชมดี. 2546 : 21)

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม
- 2) การมีส่วนร่วมออกเงิน
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภพณ์
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริ โภค
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม หรือผู้เริ่มการ
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
- 10) การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

5.5.4 ได้อธิบายลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาไว้ 10 ประการ คือ (เจริญศักดิ์ กัณแสง. 2546 : 21)

- 1) การร่วมประชุม
- 2) การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
- 3) การตีปัญหาให้กระจ่าง
- 4) การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
- 5) การออกเสียงเลือกตั้ง

- 6) การบริจาคเงิน
- 7) การบริจาควัสดุ
- 8) การช่วยเหลือด้านแรงงาน
- 9) การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
- 10) การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

5.6 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนา

การมีส่วนร่วมในการพัฒนานั้นต้องมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 5.6.1 ขั้นร่วมทำการศึกษาเพื่อค้นหาถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน รวมถึงตลอดถึงความต้องการของหมู่บ้าน
- 5.6.2 ขั้นร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของหมู่บ้าน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่สนองความต้องการของประชาชนและเป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน
- 5.6.3 ขั้นวางแผนนโยบาย แผนงาน งาน โครงการ เพื่อขจัดและแก้ปัญหา ตลอดจนสนองความต้องการของประชาชนและหมู่บ้าน
- 5.6.4 ขั้นร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม
- 5.6.5 ขั้นร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนา เพื่อให้โครงการพัฒนามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน
- 5.6.6 ขั้นร่วมลงทุนในกิจกรรม โครงการพัฒนาของหมู่บ้านตามขีดความสามารถของตน
- 5.6.7 ขั้นร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผน แผนงาน โครงการ และกิจกรรม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน
- 5.6.8 ขั้นร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล ร่วมบำรุงรักษาโครงการที่ได้ทำไว้โดยภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ตามสภาพของโครงการที่ตั้งไว้โดยภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อใช้ประโยชน์ได้ตามสภาพของโครงการที่ตั้งไว้โดยภาครัฐหรือภาคเอกชน และพบว่าสอดคล้องกับ เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 20-25) ที่จัดลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาไว้ดังนี้
 - 1) ขั้นการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
 - 2) ขั้นการมีส่วนร่วมในการเลือกแนวทางและวางแผนดำเนินกิจกรรมโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา

3) ขั้นการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของ โครงการพัฒนา
 4) ขั้นการมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตามและประเมินผลกิจกรรมของ
 โครงการพัฒนาในขั้นตอนการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนา ในเชิงยุทธศาสตร์ไว้ดังนี้
 (กิตติ กัณธา. 2536 : 18 – 19)

4.1) การสำรวจขั้นต้น (Preliminary reconnaissance)

4.2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (Priority problem identification studies)

4.3) การแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหา (Search for solutions)

4.4) การกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา (Assesment of solutions)

4.5) การปฏิบัติตามโครงการ (Project implementation)

4.6) การประเมินผลโครงการ (Formal project evaluation)

4.7) การพิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการให้สำเร็จสมบูรณ์
 (Project re-consideration of completion)

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น
 สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนต้องเริ่มเป็นลำดับขั้นตอน โดยเริ่มต้นจากขั้นการริเริ่ม
 เสนอความต้องการ จนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือ ขั้นการรับประโยชน์ และติดตามประเมินผล
 โครงการ จึงจะทำให้โครงการชลประทานขนาดเล็กบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

6. แนวคิดการมีส่วนร่วมของกรมชลประทาน

ปราโมทย์ ไม้กลัด (2540 : 40) ได้กล่าวถึง การจัดตั้งองค์กรเกษตรกร “กลุ่ม
 เกษตรกรผู้ใช้น้ำ” ให้ทั่วถึงเขตโครงการชลประทาน เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้เข้ามามีส่วน
 ร่วมในการจัดสรรและใช้น้ำชลประทานอย่างถูกต้อง ตามหลักวิชาการ และมีความเป็นธรรม
 ระหว่างกลุ่มเกษตรกรเอง ควรมีการจัดทำโครงการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์เรื่องการใช้
 ที่ถูกวิธีกับการปลูกพืชชนิดต่าง ๆ รวมทั้งรณรงค์ให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดและให้ความ
 ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของทางราชการ ในการดูแลซ่อมแซมคลอง และอาคารที่ชำรุดเสียหาย
 เล็กน้อยให้คงสภาพสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดไป จัดทำโครงการเพิ่ม
 ประสิทธิภาพบุคลากร ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ทำหน้าที่ควบคุมการส่งน้ำ และดูแล
 การจัดการน้ำชลประทานให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในทุกกรณี

6.1 การสนับสนุนของกรมชลประทาน

เหตุผลที่กรมชลประทานได้สนับสนุนให้มีการดำเนินการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำไว้ดังนี้ (ประยูร อุดมเสียง. 2540 : 21)

6.1.1 เพื่อสะดวกในการติดต่อประสานงานเกี่ยวกับการส่งน้ำ และการระบายน้ำระหว่างเจ้าหน้าที่ชลประทานกับเกษตรกรสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ

6.1.2 เพื่อให้เกษตรกรเกิดความสามัคคีร่วมกันในการดูแลรักษาอาคารชลประทาน ร่วมกันรักษาผลประโยชน์ของส่วนร่วม

6.1.3 เพื่อให้เกษตรกรรู้จักหลักประชาธิปไตย สิทธิ หน้าที่ และการบริหารการใช้น้ำโดยให้มีการแบ่งปันส่วนตามที่กำหนด

6.1.4 เพื่อให้เกษตรกรแบ่งเบาภาระหน้าที่ ค่าใช้จ่าย งบประมาณในการบำรุงรักษามูลนิธิซ่อมแซมคูคลองส่งน้ำ

6.1.5 เพื่อให้เกษตรกรร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทานในการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการส่งน้ำ การระบายน้ำและการปรับพื้นที่ตลอดทั้งให้มีการประสานงานเพื่อส่งเสริมการปลูกพืชในหน้าฝนและหน้าแล้ง เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอันนำมาซึ่งการพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมต่อไป

6.2 องค์ประกอบและกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ในกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานนั้น องค์ประกอบของกลุ่มจะต้องประกอบไปด้วยสมาชิกผู้ใช้น้ำของกลุ่มที่เป็นผู้นำและผู้ตาม คือ หัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำที่สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้เลือกในขณะเดียวกันสมาชิก ในกลุ่มผู้ใช้น้ำก็เป็นผู้ที่กำหนด กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มขึ้นเพื่อที่จะเป็นแนวทางหรือหลักในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำที่ตั้งขึ้นจะต้องมีผู้นำและผู้ตามและมีกิจกรรมระหว่างผู้นำและผู้ตาม ในกลุ่มโดยจะต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่กำหนดขึ้น และนอกเหนือจากลักษณะงานที่สำคัญในการส่งน้ำ และบำรุงรักษาในโครงการตามข้อ 2 แล้วกิจกรรมกลุ่มผู้ใช้น้ำยังมีดังนี้ (ศิริพงษ์ ณ สงขลา. 2548 : 13)

6.2.1 ดำเนินการส่งน้ำและควบคุมปริมาณน้ำตามวิธีการส่งน้ำที่ได้จัดทำแผนการส่งน้ำไว้ และที่ได้แก้ไขให้เป็นไปตามกำหนด

6.2.2 ดำเนินการตรวจสอบควบคุมการบำรุงรักษา ซ่อมแซมและปรับปรุงระบบชลประทานตามแผนที่กำหนดไว้ เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดฤดูกาลส่งน้ำ

6.2.3 ดำเนินกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารของกลุ่มผู้ใช้น้ำให้เป็นไปตามมติของสมาชิกเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

6.2.4 ประสานงาน และอำนวยความสะดวกหรือให้ข้อคิดเห็นแก่เจ้าหน้าที่ชลประทานและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

6.3 การจัดกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำ

การจัดทำกิจกรรมของกลุ่มผู้ใช้น้ำภายหลังที่จัดตั้งกลุ่มขึ้นแล้วกิจกรรมหลักคือ การส่งน้ำและบำรุงรักษาระบบชลประทานซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำตลอดฤดูกาลเพาะปลูก โดยจะต้องมีขั้นตอน การปฏิบัติเช่นเดียวกับการดำเนินการอื่น ๆ คือ มีการสำรวจพื้นที่เพาะปลูก การตรวจสอบอาคาร ระบบส่งน้ำแล้วนำมาวางแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษา ซึ่งแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษานี้จะต้องทำกันแต่ละกลุ่มผู้ใช้น้ำ หรือท่อส่งน้ำเข้ามารวมกันแล้วกำหนดแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษาเป็นระดับ ในคลองซอย คลองสายใหญ่ หรือระดับโครงการในที่สุด แล้วจึงนำไปตรวจสอบกับน้ำต้นทุนที่คาดว่าจะมีจึงจะเป็นแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ได้ปรับแก้ไขให้ถูกต้อง จากนั้นก็นำแผนการส่งน้ำและบำรุงรักษาแจ้งให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำทราบ โดยมีการชี้แจงทบทวนในที่ประชุมกับหัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำ ก่อนที่จะแจ้งให้ผู้ใช้น้ำทราบต่อไปในกรณีที่จะเป็นการปรับแผนการส่งน้ำและพื้นที่เพาะปลูกอาจปรับแก้ไขได้อีก

6.3.1 วัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายในการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานที่สำคัญ

- 1) เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำรวมตัวในการส่งน้ำ และมีการจัดสรรน้ำให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและยุติธรรม
- 2) เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้พิจารณาปรับปรุงกระบวนการชลประทานในไร่นาของตนเองแพร่กระจายได้รวดเร็ว และเหมาะสมต่อการเกษตรแผนใหม่
- 3) เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้เรียนรู้ และเข้าใจถึงความสำคัญของวิธีการชลประทาน การระบายน้ำ หรือการใช้น้ำชลประทานอย่างถูกต้อง
- 4) เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำได้เรียนรู้ และมีความเข้าใจถึงประโยชน์ ความสำคัญ และวิธีการดูแลบำรุงรักษาระบบชลประทานอาคารประกอบชลประทานต่าง ๆ อย่างถูกต้อง

5) เพื่อให้กลุ่มเป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานงานระหว่างเกษตรกร และเจ้าหน้าที่ชลประทานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้านอื่น ๆ เกี่ยวกับการเกษตรในการที่รับเอาความรู้ทั้งด้านทฤษฎี ด้านปฏิบัติ โดยการแนะนำฝึกอบรมในลักษณะของกลุ่ม

6) เพื่อลดและขจัดปัญหาขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มอันเกี่ยวกับการใช้น้ำ และการบำรุงรักษา

7) เพื่อเปลี่ยนทัศนคติดั้งเดิมของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ที่คอยรับความช่วยเหลือจากรัฐบาลให้รู้จักช่วยเหลือตนเอง เพื่อแบ่งเบาภาระหน้าที่ของรัฐ

8) เพื่อเป็นกลุ่มพื้นฐานการจัดตั้งสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน ที่มีขนาดใหญ่และมีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพต่อไปในอนาคตตามระบบประชาธิปไตย

6.3.2 แนวความคิดในการพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน

1) ก่อนตัดสินใจก่อตั้งต้องพิจารณาว่าเมื่อจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำแล้วมีกิจกรรมที่องค์กรเกษตรกรสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง

2) โครงสร้างการบริหารขององค์กรผู้ใช้น้ำ โดยปกติในระยะเริ่มแรกของการจัดตั้งควรเริ่มจากองค์กรที่มีขนาดเล็ก โครงสร้างการบริหารไม่ยุ่งยากมีความเหมาะสมต่อการบริหารการจัดการน้ำในพื้นที่นั้น ๆ

3) องค์กรเกษตรกรที่จัดตั้งต้องเป็นความต้องการของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ดังนั้นในระยะเริ่มแรก จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของเกษตรกรก่อน

4) บุคคลสำคัญที่นำสมาชิกของกลุ่มทำกิจกรรม คือ ผู้นำกลุ่ม ดังนั้น การสรรหา เกษตรกรที่มีคุณสมบัติเป็นผู้นำเป็นเรื่องที่ต้องให้ความสนใจอย่างมาก

5) โดยมีความรู้ ความสามารถของผู้นำมีความแตกต่างกัน ดังนั้น การเสริมความรู้ ความสามารถในเรื่องการชลประทานด้านกฎหมาย ด้านบริหารกลุ่มและด้านประกอบอาชีพ จึงเป็นเรื่องที่หน่วยราชการในฐานะที่ปรึกษาของกลุ่มจะต้องเสริมให้ และให้ความช่วยเหลือในบางเรื่องที่ไม่สามารถดำเนินการได้โดยลำพังเกษตรกร

6) การทำงานกับเกษตรกร เจ้าหน้าที่ต้องยึดหลักพัฒนา กล่าวคือ เคารพในความคิดของเกษตรกร

7) การให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในงานชลประทานเป็นการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของสิ่งก่อสร้าง ซึ่งจะนำมาซึ่งการสร้างระเบียบในการใช้การดูแลและบำรุงรักษาดีขึ้น

8) กลุ่มจะมีการพัฒนาไปถึงเป้าหมายที่ต้องการจะต้องมีการวางแผน

ในการดำเนินการและกำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินการ

9) การจัดการด้านส่งน้ำเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่ที่ต้องการจัดการในระดับคลองให้ดีขึ้นเพื่อองค์กรผู้ใช้น้ำจะได้เชื่อมโยงไปสู่การจัดการในระดับแปลงนา

6.3.3 รูปแบบการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทานโดยการจัดการองค์กรเกษตรกร

เป้าหมายสำคัญในการพัฒนาการเกษตรคือ การสร้างรายได้ให้กับเกษตรกรและเงื่อนไขที่สำคัญที่จะก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่องและยั่งยืนก็คือขบวนการสร้างรายได้นั้นจะต้องเป็นการจัดการ โดยองค์กรของเกษตรกรเอง โดยองค์กรของเกษตรกรจะต้องจัดการบริหารปัจจัยการผลิตการตลาดให้เป็นระบบธุรกิจและในเขตชลประทาน องค์กรของเกษตรกรจะต้องเข้ามาจัดการน้ำเพื่อสนับสนุนการผลิตด้วย สภาพปกติของการพัฒนาส่วนราชการที่มีได้มีการใช้สถาบันเกษตรกรให้ทำกิจกรรมและประสานกิจกรรมให้เป็นระบบการผลิตและการตลาด โครงการพัฒนาชลประทานได้พยายามจัดรูปแบบในการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน โดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและได้สร้างบทบาทขององค์กรให้มีส่วนร่วมในระบบการใช้น้ำ การผลิตและการตลาด และใช้หลักการตลาดนำการผลิตเป็นการเริ่มต้นและเชื่อว่าจะมีการปรับปรุงรูปแบบและบทบาทของทั้งเจ้าหน้าที่และเกษตรกรต่อไป (ชัยญา วีรสาสตร์. 2538 : 8)

กล่าวถึง การจัดระเบียบในการส่งน้ำว่าจะมีผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่ายด้วยกัน แต่บทบาทหน้าที่ที่จะแตกต่างกันหาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำหน้าที่ไม่สมบูรณ์ การบริหารงานชลประทานย่อมบกพร่องในคุณภาพ เจ้าหน้าที่ชลประทานนั้นทำหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาและถ่ายทอดความรู้ส่วนเกษตรกรมีบทบาทสำคัญในการให้ความร่วมมือและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตกลงกัน ดังนี้ (บุญยงค์ ปิยะศิรินันท์ 2535 : 23)

1) เกษตรกรต้องมีบทบาทในการจัดระเบียบการส่งน้ำอย่างเต็มที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกมาตรการในการจัดระเบียบการส่งน้ำและบำรุงรักษาเกษตรกรผู้ใช้น้ำควรมีความรู้ความเข้าใจวิชาการด้านส่งน้ำและบำรุงรักษา ความต้องการน้ำของพืชธรรมชาติของพืชที่ปลูกเทคนิคการปลูกการตลาด เพื่อสามารถให้ความเห็นและตัดสินใจเลือกกระบวนการเพาะปลูกที่ตนพอใจได้อย่างเหมาะสม โดยมีใช้การพึงเจ้าหน้าที่ฝ่ายเดียวตามความเคยชินดั้งเดิมจนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาฐานะของตนเอง แต่ความลึกซึ้งเนื้อหาวิชาหรือภารกิจบางอย่างอาจยังคงเป็นภารกิจของเจ้าหน้าที่ในการให้การสนับสนุน เช่น การเปิด -

ปิดบานตัวหลัก เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสาธารณประโยชน์ต้องอาศัยการปฏิบัติหน้าที่ในลักษณะเป็นกลางถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นใหญ่

2) เป้าหมายการพัฒนาคุณภาพงานชลประทานนั้น เกษตรกรควรมีความสามารถในการมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือข้อยุติในการจัดการน้ำ แต่ในปัจจุบันเกษตรกรยังไม่มีศักยภาพในระดับนี้จึงต้องได้รับการพัฒนาการมีส่วนร่วมกับกิจกรรมชลประทานเป็นขั้นเป็นตอนไป

แนวคิดการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม

สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน (2546 : 14-18) ได้ศึกษาแนวทางและกิจกรรมการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม (Participatory Irrigation Management : PIM) ด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาให้ประสบผลสำเร็จ โดยมีหลักการหรือยุทธศาสตร์ คือ

1. ต้องกำหนดบทบาทหน้าที่ของเกษตรกรและกรมชลประทานในการส่งน้ำและบำรุงรักษาให้ชัดเจน โดยกำหนดเป็นนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงานของกรมชลประทานให้ทราบทั่วกัน
2. ต้องการสร้างความเข้าใจในการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมบอกถึงเหตุผลความจำเป็น หน้าที่และประโยชน์ที่ได้รับ โดยมุ่งเน้นให้ตระหนักในความสำคัญและความจำเป็นในการจัดการชลประทานจนเกิดความต้องการเข้ามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจทั้งเกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง
3. ต้องพัฒนาเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทาน ให้พร้อมและสามารถดำเนินงานจัดการชลประทาน โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม
4. ต้องพัฒนาองค์กรเกษตรกรขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของเกษตรกร และเป็นกลไกในการเข้าร่วมในการจัดการชลประทานกับเจ้าหน้าที่โครงการชลประทาน
5. ต้องมีระบบติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน เพื่อทราบถึงผลสำเร็จ นำไปปรับการดำเนินงานให้เหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากหลักการหรือยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม ด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาข้างต้น สามารถแปรเป็นกระบวนการขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการกำหนดนโยบายและเป้าหมายการดำเนินงาน การจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมให้ชัดเจน กรมชลประทานจะต้องประกาศกำหนดเป็นนโยบายในการจัดการชลประทานและวางเป้าหมายการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตลอดจนแผนการดำเนินงานให้เป็นที่รับทราบอย่างชัดเจน

ขั้นตอนที่ 2 การจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมเป็นเรื่องใหม่และเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ จึงต้องสร้างความเข้าใจแก่สาธารณะ เจ้าหน้าที่ เกษตรกร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถึงเหตุผลความจำเป็นและประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้เกิดการยอมรับและความยินดีที่จะมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 พัฒนาเจ้าหน้าที่ชลประทานให้พร้อมและสามารถดำเนินการจัดการชลประทาน โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมตามนโยบายและเป้าหมายของกรมชลประทานที่ส่วนใหญ่เป็นงานด้านสังคมที่เจ้าหน้าที่ชลประทานไม่ถนัดและไม่ชำนาญ การฝึกอบรมพัฒนาความสามารถของเจ้าหน้าที่ จึงมีความจำเป็นเพื่อให้มีนักประสานงานชุมชนชลประทานมาช่วยงานด้านนี้

ขั้นตอนที่ 4 จัดให้มีการทำข้อตกลงการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการ เพื่อแสดงความมุ่งมั่นโดยสมัครใจในการเข้ามีส่วนร่วมการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการชลประทานกับกรมชลประทานเพื่อเป็นหลักฐานและเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาของเกษตรกรอย่างจริงจังจนเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาของเกษตรกรอย่างจริงจังจนเกิดเป็นรูปธรรมในการดำเนินงานร่วมกันต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 ทำการพัฒนากลุ่มผู้ใช้น้ำเข้มแข็งสามารถมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการตามนโยบายและเป้าหมายของกรมชลประทาน โดยทำการพัฒนากลุ่มผู้นำในลักษณะก่อตั้ง พื้นฟู และสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มสามารถพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการจัดการชลประทาน โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการ โดยเกษตรกรมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 7 ทำการติดตามประเมินผลการดำเนินการส่งน้ำและบำรุงรักษา เพื่อชี้ถึงผลสำเร็จที่เกิดขึ้นรวมถึงปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ต้องแก้ไขแล้วทำการปรับแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องอย่างเหมาะสมตามนโยบายที่กำหนด

สรุปได้ว่าการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมเป็นแนวทางในการบริหารงาน โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ให้ชัดเจน สร้างความเข้าใจในการทำงาน มีการพัฒนาทั้งเกษตรกรและเจ้าหน้าที่องค์กรเกษตรและมีการติดตามประเมินผล

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน

1. การจัดการน้ำชลประทาน

1.1 หลักสำคัญของการจัดการน้ำชลประทาน

กิจกรรมชลประทานนั้นมีทั้งด้านวิศวกรรมและการจัดการ เพราะในโครงการชลประทาน นั้นจะประกอบด้วยวัตถุประสงค์ก่อสร้างต่าง ๆ การจัดการ และองค์ที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นจึงมีผู้กล่าวกันว่า การชลประทานนั้นเป็น Sociotechnical Process ถ้าขาดการจัดตั้งที่ดีจะไม่ประสบผลเต็มที่ตามที่ต้องการ ในโครงการชลประทานนั้นมีกิจกรรมที่ต้องกระทำที่นับว่าเป็นหลักสำคัญ และมีความสำคัญ 3 เรื่องด้วยกัน คือ

1.1.1 การใช้น้ำ

1.1.2 อาคารบังคับน้ำ

1.1.3 องค์ที่เกี่ยวเนื่องกับกิจกรรมตามข้อ 1 และ 2

1.2 กิจกรรมในโครงการชลประทาน

ในกิจกรรมหลักทั้ง 3 ดังกล่าวนี้ เราจะต้องมีการจัดการในแต่ละกิจกรรมให้ดีและผลของการดำเนินงานในแต่ละเรื่องจะมีส่วนสัมพันธ์ของกันและกัน ดังนั้นจึงมองการจัดการในภาพรวมของกิจกรรมพร้อมกัน การจัดการชลประทานในภาพรวมควรดำเนินการในเรื่องที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1.2.1 การจัดหาหน้า การแบ่งปันน้ำตามสิทธิการใช้น้ำ การส่งน้ำให้ตรงเวลา พร้อมปริมาณและสถานที่ที่ต้องการตลอดจนการระบายน้ำส่วนที่เกินความต้องการของพื้นที่ออกจากแปลงเพาะปลูก

1.2.2 การออกแบบ การก่อสร้าง การควบคุมน้ำ และการบำรุงรักษา

1.2.3 การมีส่วนร่วมของผู้ใช้น้ำ การเผยแพร่ความเข้าใจ การแก้ปัญหา ระหว่างเจ้าหน้าที่กับผู้ใช้น้ำและระหว่างผู้ใช้น้ำด้วยกันเอง ตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวกับการจัดการน้ำ แบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ การจัดการน้ำในระดับไร่นากับการจัดการน้ำในระดับโครงการการจัดการน้ำชลประทานในระดับไร่นาคือในระดับไร่นาหรือแปลง

เพาะปลูกของเกษตรกร การจัดการในเรื่องการส่งน้ำ การแพร่กระจายน้ำ การควบคุมตรวจ ปริมาณน้ำเพื่อให้แก่พืชตามจำนวนเวลาและสถานที่ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจน การระบายน้ำออกจากแปลงเพาะปลูก การจัดการน้ำชลประทานในระดับโครงการและระดับ ไร่นามีความสัมพันธ์กับเงินแยกไม่ออก ความสำเร็จจะต่อเนื่องกันทั้งระบบ

1.3 การจัดการทรัพยากรน้ำที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

ควรประกอบด้วยรายละเอียด ดังนี้ วันเพ็ญ สุรฤกษ์ (2536 : 871 - 872)

1.3.1 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โครงการต้องมีการปรับระดับพื้นที่แนว คลองส่งน้ำและพื้นที่รับน้ำหรือส่งน้ำไปถึงได้ยาก ปรับปรุงแก้ไขให้มีการอนุรักษ์น้ำและ แหล่งน้ำในพื้นที่พอใช้ตลอดปี ตลอดจนให้มีการพัฒนาปรับปรุงทรัพยากรที่เป็นปัจจัยสำคัญ ในการผลิตประเภทอื่นนอกจากน้ำด้วย โดยเฉพาะดินที่ใช้เพาะปลูก

1.3.2 ลักษณะทางกายภาพของระบบชลประทาน ต้องปรับปรุงหรือ สร้างใหม่ให้อยู่ในสภาพดีและถูกหลักวิชาการทั้งระบบ อาทิ ตัวฝาย ระบบคลองส่งน้ำ อาคารตามคลอง และให้มีระบบการระบายน้ำ รวมทั้งอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนเพื่อสำรองน้ำ ต้นทุนให้มีใช้ตลอดปี นอกจากนี้ขนาดของโครงการต้องให้พอเหมาะ และได้สัดส่วนของ ปริมาณน้ำที่จะส่งให้ใช้ได้ตลอดปี และได้สัดส่วนกับกำลังของผู้บริหารที่จะควบคุมดูแล ระบบ

1.3.3 ลักษณะองค์กรของระบบชลประทาน ต้องมีรูปแบบบริหารอย่างง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน เช่น แบบของเหมืองฝายราษฎร์ ทั้งในระดับโครงการและระดับไร่นา คือ กรรมการบริหารทุกคนมาจากสมาชิกผู้ใช้น้ำที่เลือกกันขึ้นมาเองด้วยเสียงส่วนใหญ่ โดยเฉพาะตำแหน่งที่หัวหน้าโครงการ มีสิทธิ์จะเลือกคณะทำงานของตนเอง ซึ่งมีลักษณะ เช่นเดียวกับตน คือพูดจริง ทำจริง ยุติธรรม เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมซื้อสัตย์มีความรู้ทาง ช่างชลประทานบ้าง

1.3.4 ลักษณะการจัดการเรื่องน้ำชลประทานนั้น นโยบายรัฐบาลแผนปฏิบัติการ จะต้องชัดเจนและมีผลในเชิงปฏิบัติอย่างจริงจัง เช่นเดียวกับกำหนดตารางส่งน้ำ แผนการส่งน้ำ แผนการปลูกพืช แผนการประหยัดน้ำ และพระราชบัญญัติการชลประทาน ราษฎร์และหลวงต้องแก้ไขปรับปรุงให้เข้าใจง่าย มีข้อบังคับที่ให้ทั้งคุณและโทษที่ชัดเจน ปฏิบัติได้และเป็นที่ยอมรับของราษฎร การควบคุมดูแลระบบอยู่ในความรับผิดชอบระหว่าง ผู้บริหารและสมาชิกทั้งในด้านการส่งน้ำรับน้ำเข้าพื้นที่เพาะปลูก การบำรุงรักษาระบบที่มี ลักษณะถาวรอย่างถูกหลักวิชาการ ซึ่งทางฝ่ายวิชาการของรัฐบาลระดับท้องถิ่นจะเป็นผู้ให้

ความรู้ในลักษณะอบรมเชิงปฏิบัติการและประเด็นสำคัญที่ขาดไม่ได้คือ ต้องมีระบบ
ค่าตอบแทนที่เหมาะสม

2. การส่งน้ำชลประทาน

การส่งน้ำชลประทาน หมายถึง การเปิดน้ำจากแหล่งน้ำเข้าสู่ระบบส่งน้ำเพื่อ
ไหลไปยังพื้นที่เพาะปลูกที่ต้องการให้น้ำ โดยปริมาณที่ส่งนั้นพอเหมาะกับความต้องการของ
พืชขนาดของพื้นที่เพาะปลูกและตรงกับความต้องการให้น้ำ

ในโครงการชลประทานทั่วไปน้ำที่นำมาให้แก่พืช อาจจะได้มาจากแม่น้ำ ลำธาร
หรืออ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำเหล่านี้มักจะอยู่ห่างจากพื้นที่เพาะปลูกไม่มากนักจนถึงอยู่ไกล
ออกไปเป็นระยะทางกว่า 100 กิโลเมตร ดังนั้นเพื่อให้พื้นที่เพาะปลูกแปลงได้รับน้ำอย่าง
ทั่วถึงกัน จึงจำเป็นต้องมีระบบอาคารควบคุมบังคับน้ำ ตลอดจนวิธีการส่งน้ำที่มีคุณภาพ
แน่นอนเพื่อให้พื้นที่ส่งไปนั้นช่วยเพิ่มผลผลิตได้ตามวัตถุประสงค์ ระบบส่งน้ำที่ใช้กันอาจ
แบ่งแยกเป็น 2 ประเภท

2.1 ระบบคลองส่งน้ำ

ระบบส่งน้ำที่เป็นคลองคือ ทางน้ำเปิดที่ขุดขึ้นหรือถมขึ้นบนพื้นดินเพื่อจะ
ให้น้ำจากแหล่งน้ำไหลไปถึงพื้นที่เพาะปลูกโดยอาศัยแรงดึงดูดของโลก คลองของระบบแบ่ง
น้ำมีขนาดลดหลั่นและแพร่กระจายคลุมทั่วพื้นที่เพาะปลูกในเขตส่งน้ำ คลองส่งน้ำอาจ
แบ่งแยกตามขนาดและลักษณะหน้าที่คลองส่งน้ำสายใหญ่ คลองซอย คลองแยกสาย และ
ส่งน้ำ

2.1.1 คลองส่งน้ำสายใหญ่ หมายถึง คลองที่ขุดขึ้นเพื่อรับน้ำโดยตรง
จากแหล่งน้ำไปให้พื้นที่เพาะปลูกทั้งหมด หรือพื้นที่ส่วนใหญ่ของโครงการ โดยทั่ว ๆ ไป
โครงการชลประทานที่สร้างขึ้นจะสามารถส่งน้ำให้แก่พื้นที่ทั้งสองฝั่งของลำน้ำธรรมชาติ

2.1.2 คลองซอยเป็นคลองที่ขุดแยกออกจากคลองสายใหญ่ เพื่อรับน้ำ
ไปจ่ายให้พื้นที่เพาะปลูก คลองสายนั้นครอบครองอยู่แนวคลองซอยจะวางอยู่บนพื้นที่สูง
เพื่อให้ น้ำไหลลงสู่พื้นที่เพาะปลูก โดยการผ่านช่องส่งน้ำเข้านาแล้ว ไปเข้าคูส่งน้ำก็ได้

2.1.3 คลองแยกสาย เป็นคลองขนาดเล็ก ที่ขุดแยกออกจากคลองซอยอีกที่
หนึ่งเพื่อรับน้ำจากคลองซอยออกไปแจกจ่ายให้แก่พื้นที่เพาะปลูกให้ทั่วถึงยิ่งขึ้นถ้าไม่มีคลอง
แยกซอยแล้ว พื้นที่อยู่ห่างจากคลองซอยก็ทำในลักษณะเดียวกับคลองซอยคือ ส่งน้ำผ่าน
ท่อส่งน้ำเข้าไปในพื้นที่เพาะปลูกโดยตรงหรือผ่านท่อเข้าไปสู่คูน้ำก็ได้

2.1.4 กุ้งน้ำ เป็นทางน้ำเปิดขนาดเล็กที่ขุดขึ้นเพื่อรับน้ำจากท่อส่งน้ำเข้าไปในพื้นที่เพาะปลูกอยู่ห่างจากท่อออกไปกุ้งน้ำ จะช่วยให้สามารถควบคุมน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

2.2 ระบบท่อส่งน้ำ

ในระบบท่อส่งน้ำที่เป็นท่อ น้ำจะไหลไปยังจุดที่ต้องการใช้น้ำโดยอาศัยแรงดันที่จุดส่งน้ำเข้าระบบท่อเช่นเดียวกับระบบประปา โดยปกติแล้วท่อส่งน้ำจะฝังไว้ใต้ดินแล้วตั้งโผล่ขึ้นมาบริเวณหัวแปลงเพาะปลูก เมื่อต้องการใช้น้ำเปิดวาล์วเหนือประตูน้ำ น้ำก็จะไหลเข้าแปลงนา หรือท่อส่งน้ำให้แก่ร่องคู ระบบส่งน้ำเป็นท่อนี้เป็นระบบที่มีประสิทธิภาพสูงเพราะไม่มีการสูญเสียน้ำโดยการระเหยหรือการรั่วซึม วิธีการส่งน้ำอาจจะเป็นการส่งน้ำแบบตลอดเวลาหรือส่งแบบหมุนเวียนแล้วแต่ระยะเวลาตามความต้องการน้ำของพืช

3. การจัดการน้ำในระดับไร่นา

การจัดการน้ำชลประทานในระดับไร่นามีขอบเขตในตัวเองอยู่แล้วคือ ในระดับไร่นาหรือแปลงเพาะปลูกของเกษตรกรซึ่งเป็นที่สำหรับผลิตพืชผลทางการเกษตร การจัดการน้ำ การแพร่กระจายน้ำ ความคุมตรวจวัดปริมาณน้ำ เพื่อให้แก่พืชตามจำนวน ระยะ เวลา และสถานที่ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนระบายน้ำที่เกินออกจากแปลงเพาะปลูกจากประสบการณ์ของประเทศต่าง ๆ ทำให้ทราบข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทานประการหนึ่งคือ เกษตรกรจะใช้น้ำชลประทานตามวิธีการที่ถูกต้องหรือยอมรับวิธีการที่เจ้าหน้าที่ต่อเมื่อทำให้เขาสามารถได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามที่แนะนำดังกล่าว หากแต่ต้องการให้เกษตรกรใช้น้ำอย่างถูกวิธีเพื่อการประหยัดเท่านั้น การปรับปรุงการจัดการน้ำชลประทานในระดับไร่นาควรดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1 ให้การส่งน้ำไปยังระบบในไร่นาแน่นอนจนเป็นที่เชื่อถือโดยต้องการเกิดความมั่นใจและความศรัทธาแก่ผู้ใช้น้ำว่า จะได้รับตามที่กำหนดเสียก่อน จึงแนะนำในเรื่องที่ต้องการการออกแบบและการก่อสร้างระบบส่งน้ำ ตลอดจนการบริหารงานส่งน้ำจะต้องอยู่ในหลักเกณฑ์ที่ถูกต้องโดยมีพื้นฐานจากระดับแปลงนาขึ้นไปสู่ระดับโครงการ

3.2 ต้องให้มีการร่วมมือจากสมาชิกผู้ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การที่จะหวังความร่วมมือจากเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเรื่องการจัดการน้ำชลประทานในไร่นาควรให้เกษตรกร

ได้รับทราบและมีส่วนเกี่ยวข้องเสนอความเห็นตั้งแต่ในระยะวางแผนก่อสร้างและก่อนจะก่อสร้างเสร็จเรียบร้อยโดยเฉพาะการพัฒนาในระดับไร่นาจำเป็นต้องอย่างยิ่งให้สมาชิกผู้ใช้น้ำเจ้าของที่ดินมีบทบาทร่วมพัฒนาด้วยทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนมีความรับผิดชอบดูแลต่อไป

4. สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน

สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน หมายถึง กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มผู้บริหารการใช้น้ำสมาคมผู้ใช้น้ำและสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ เกิดจากการรวมตัวของเกษตรกรผู้ใช้น้ำที่มีพื้นที่การเกษตรใกล้เคียงกันและใช้น้ำจากแหล่งเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการบริหารการใช้น้ำเป็นสำคัญ

4.1 ความจำเป็นต้องมีสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

4.1.1 ตามพระราชบัญญัติการชลประทานหลวงและพระราชบัญญัติคั้นคูน้ำ กำหนดให้เกษตรกรเป็นผู้ดูแลบำรุงรักษาคูน้ำและอาคารชลประทานในระดับไร่นา

4.1.2 เพื่อให้ผู้ใช้น้ำมีผู้นำในการแบ่งสรรน้ำระหว่างสมาชิกผู้ใช้น้ำ นำผู้ใช้น้ำมาดำเนินการบำรุงรักษาคูน้ำและอาคารชลประทานในระดับไร่นา

4.1.3 เพื่อให้เกษตรกรเป็นตัวแทนประสานงานกับส่วนราชการในการจัดสรรน้ำ และรวมทั้งเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพของเกษตรกร

4.1.4 การส่งน้ำให้เกษตรกรได้ใช้น้ำอย่างทั่วถึง จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือที่ดีซึ่งในส่วนนี้ องค์กรผู้ใช้น้ำสามารถชักชวนให้ผู้ใช้น้ำมาสร้างระเบียบการใช้น้ำ ซึ่งสมาชิกจะให้ความช่วยเหลือและเคารพกติกาการใช้น้ำด้วยความสมัครใจดีกว่าเป็นคำสั่งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4.1.5 อัตราค่าตั้งเจ้าหน้าที่ต่อเกษตรกรผู้ใช้น้ำในพื้นที่ 10,000 ไร่จะมีสัดส่วนเจ้าหน้าที่ต่อเกษตรกร 1,000 คน ซึ่งเกินความสามารถของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเข้าไปดูแลจัดการน้ำให้ได้ถึงระดับแปลงนา

การสร้างแหล่งน้ำและโครงการชลประทานมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี แต่อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเข้ามาดูแลบำรุงรักษาโครงการชลประทานไม่ได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่เพียงพอ

4.2 วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ที่กรมชลประทาน ได้ดำเนินการให้มีการจัดตั้งสถาบันเกษตรกร ผู้ใช้น้ำชลประทาน คือ

4.2.1 เพื่อให้เกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานได้มีส่วนร่วมในการบริหารการใช้น้ำชลประทาน และบำรุงรักษา ซึ่งดำเนินการถึงระดับหนึ่งจะทำให้ค่าบริการส่งน้ำและการบำรุงรักษาลดลง

4.2.2 เพื่อสะดวกในการติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่และเกษตรกรในเรื่องเกี่ยวกับการส่งน้ำ การบำรุงรักษา และการพัฒนาเกษตรกรชลประทาน

4.2.3 เพื่อให้เกษตรกรรู้จักคุณค่าของน้ำชลประทาน ใช้น้ำชลประทานอย่างมีประสิทธิภาพอันเป็นการบรรเทาปัญหาการขาดแคลนน้ำ

4.2.4 เพื่อส่งเสริมให้เกิด “สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน” ที่ดำเนินการพัฒนาส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมอันเป็นการเพิ่มรายได้แก่เกษตรกรในพื้นที่ชลประทาน

4.3 ประเภทของสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำ

สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานในโครงการชลประทาน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

4.3.1 ประเภทไม่เป็นนิติบุคคล ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มพื้นฐาน)
- 2) กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน

4.3.2 ประเภทนิติบุคคล ได้แก่

- 1) สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน
- 2) สหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน

4.4 กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน

กลุ่มบริหารการใช้น้ำเรียกเต็ม ๆ คือ “กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน” เป็นสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำประเภทไม่เป็นนิติบุคคลมีขอบเขตความรับผิดชอบครอบคลุมพื้นที่ระดับคลองส่งน้ำหรือ โชนน้ำหรืออาจครอบคลุมพื้นที่ระดับโครงการชลประทานกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานเกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มผู้ใช้น้ำ (กลุ่มพื้นฐาน) หลาย ๆ กลุ่มที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่ดังกล่าว มีคณะกรรมการบริหารกลุ่มซึ่งเลือกจากสมาชิกผู้ใช้น้ำ

4.5 ขั้นตอนการพัฒนาเป็นกลุ่มบริหาร

เพื่อให้องค์กรผู้ใช้น้ำที่จัดตั้งมีความมั่นคงการพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานกำหนดให้มีลำดับขั้นตอนการพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำตามลำดับดังนี้

4.5.1 คุณลักษณะของกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน

4.5.2 ขอบเขตพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่รับน้ำหนึ่งโซน หรือหนึ่งคลองส่งน้ำหนึ่งโครงการชลประทาน มีพื้นที่รับน้ำ 3,000 – 10,000 ไร่ สถานภาพองค์กร : ไม่เป็นนิติบุคคล

4.5.3 โครงสร้างการบริหาร : 1 มีคณะกรรมการบริหาร 7 – 15 คน และมีผู้นำกลุ่มอีกจำนวนหนึ่ง

4.5.4 มีระเบียบข้อบังคับร่างขึ้นใช้เอง

4.5.5 มีสัญญากลุ่ม

4.5.6 วัตถุประสงค์ขององค์กร

4.5.7 ควบคุมและแบ่งสรรน้ำในระดับคลองส่งน้ำและระดับแปลงนา

4.5.8 ดูแลบำรุงรักษาระดับคูน้ำ และดูแลถึงระดับคลองส่งน้ำลักษณะของ

กิจกรรม

4.5.9 จัดประชุมคณะกรรมการบริหาร

4.5.10 กำหนดระเบียบบริหารกลุ่ม

4.5.11 ดำเนินการเลือกกรรมการบริหารกลุ่ม และผู้นำกลุ่ม

4.5.12 จัดทำปฏิทินแผนปฏิบัติงานในรอบปี

4.5.13 วางแผนการปลูกพืชระดับคลองส่งน้ำ

4.5.14 วางแผนการใช้น้ำ (หมุนเวียนน้ำ) ระดับคลองซอย

4.5.15 วางแผนและควบคุมการใช้น้ำระดับคูส่งน้ำและบำรุงรักษาคูส่งน้ำ

แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ

1. ความหมายของประสิทธิภาพ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2545 : 26) กล่าวว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) เป็นความสามารถในการบรรลุจุดมุ่งหมายโดยใช้ทรัพยากรต่ำสุด กล่าวคือ ใช้วิธีการ (Mean) ให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่สิ้นเปลืองน้อยที่สุด โดยมีเป้าหมาย (Goal) คือ ประสิทธิภาพ

หรือให้บรรลุดจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้สูงสุด ประสิทธิภาพจะแสดงถึงความสำคัญระหว่าง ปัจจัยนำเข้า (Inputs) และผลผลิต (Outputs) โดยมีเป้าหมายที่จะใช้ต้นทุนของทรัพยากรที่ต่ำกว่าที่สุดต่อองค์การ ได้ผลผลิต โดยมีเป้าหมายที่จะใช้ต้นทุนของทรัพยากรที่ต่ำกว่าที่สุดต่อองค์การ ได้ผลผลิต เพิ่มขึ้นจากปัจจัยนำเข้าจำนวนเดิมแสดงว่ามีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นในทำนองเดียวกันต่อองค์การ ได้ผลผลิต เท่าเดิมจากปัจจัยนำเข้าที่ลดลงแสดงว่า สามารถเพิ่มประสิทธิภาพได้เช่นเดียวกัน เนื่องจากผู้จัดการจะมีทรัพยากร (ปัจจัยนำเข้า) ที่จำกัด ไม่ว่าจะเป็นคน เงินและอุปกรณ์ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากร เหล่านี้ดังนั้น จึงต้องใช้ต้นทุนทรัพยากรต่ำสุดจะเห็นว่าประสิทธิภาพจะเกี่ยวข้องกับการทำ ให้อุบัติ (Doing things) ซึ่งหมายความว่าไม่สิ้นเปลืองทรัพยากร

ปกรณ ปรียากร (2544 : 5) กล่าวว่าประสิทธิภาพหรือการทำงานที่ได้ผลตาม ปริมาณและคุณภาพที่ต้องการ โดยคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรที่ดีและการใช้เวลาที่เหมาะสม เป็นมิติด้านผลการดำเนินงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการแสดงถึงสมรรถนะของผู้บริหาร ในการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยวัดผลจากกระบวนการทำงานตามขั้นตอน เวลา ค่าใช้จ่ายและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่วางไว้ ทั้งนี้เพื่อให้ผลงานขององค์กรมี ปริมาณและคุณภาพตรงกับความต้องการของลูกค้าและผู้รับบริการ

หิตยา สุวรรณะชญ (2528 : 9) ได้ให้ความหมายของคำว่าประสิทธิภาพคือ ความ คล่องแคล่วในการปฏิบัติงานให้สำเร็จซึ่งไม่ได้กล่าวถึงปัจจัยนำเข้าหรือความพึงพอใจ

สมพงษ์ เกษมสิน (2523 : 10) ได้อธิบายความหมายของประสิทธิภาพว่า หมายถึง การดำเนินงานให้เป็นไปตามที่คาดหมายไว้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำงานที่ต้องการ ให้ได้รับประโยชน์สูงสุด และการที่จะพิจารณาว่างานใดมีประสิทธิภาพหรือไม่ก็พิจารณาได้ จากผลงาน

วิศรุต มิแก้ว (2542 : 9) กล่าวว่าประสิทธิภาพของการบริหารงานจะเป็นเรื่องซึ่ง ถึงความเจริญก้าวหน้า หรือความล้มเหลวขององค์การงานที่สำคัญของผู้บริหารองค์การก็คือ งานในหน้าที่ของการบริหารซึ่งจะเหมือนกันเป็นสากลไม่ว่าจะเป็นองค์กรขนาดใดมี จุดประสงค์ใดจะเป็นเครื่องมือช่วยในการบริหารหรือการมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นผู้บริหารที่ ขาดแคลนจะต้องเลือกการบริหารที่เหมาะสมกับองค์กรของตนในสถานการณ์ต่าง ๆ และ นำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์แก่องค์กรมากที่สุด

สมยศ นาวิการ (2545 : 14) กล่าวว่าความมีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ ของเป้าหมายความมีประสิทธิภาพผลตอบคำถาม 2 อย่าง คือ 1) เป้าหมายประสบความสำเร็จ

หรือไม่) เป้าหมายมีความเหมาะสมหรือไม่ ความมีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของเป้าหมาย ในทางกลับกันความมีประสิทธิภาพเกี่ยวข้องกับความเหมาะสมของเป้าหมาย ความมีประสิทธิภาพตอบคำถามว่า ต้องเสียค่าใช้จ่ายเท่าไร (ในแง่ของเงินทุน เจ้าหน้าที่ อุปกรณ์ ปัจจัยจิตวิทยา และอื่น ๆ) ต่อการบรรลุเป้าหมาย ดังนั้น ความมีประสิทธิภาพ คือ อัตราส่วนระหว่างผลผลิตและปัจจัยการผลิต

สรุปประสิทธิภาพ หมายถึง การดำเนินงานที่จะต้องคำนึงถึงปริมาณและคุณภาพในการทำงานว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ซึ่งในการบริหารงานนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญมากเพื่อที่จะบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้

2. แนวคิดที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กร

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2544 : 46-47) ได้อธิบายว่าการบริหารงาน คือ การทำความสำเร็จให้องค์กร โดยอาศัยความพยายามของบุคคลอื่น ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของการบริหารจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์หรือการใช้ความพยายามเพื่อบรรลุผลสำเร็จตามที่องค์กรต้องการ มนุษย์เป็นปัจจัยการบริหารที่มีชีวิตจิตใจ มีอารมณ์และความรู้สึกนึกคิด และมีพฤติกรรมที่แสดงออกหลากหลายรูปแบบแตกต่างกันออกไป โดยมีสาเหตุมีแรงกระตุ้นหรือพลังใจและมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้นเพื่อให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารจะต้องหาทางที่จะควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นให้แสดงออกในรูปแบบและทิศทางที่จะเอื้อประโยชน์ต่อความสำเร็จขององค์กร

2.1 ประสิทธิภาพการบริหารจัดการขององค์กรทั่วไป

จะมีส่วนประกอบที่จัดโครงสร้างองค์กร ซึ่งประกอบด้วยสาระสำคัญคือ (ธงชัย สันติวงษ์, 2541 : 77-78)

2.1.1 การสร้างประสิทธิภาพในการใช้คนทำงานที่มีปริมาณมาก ก็คือการพิจารณาสร้างประสิทธิภาพในการเตรียมงานขององค์กรที่มีปริมาณมากและมีความสลับซับซ้อน ประกอบด้วยงานมากมายหลายอย่างให้มีการแบ่งให้คนและฝ่ายต่าง ๆ ทำอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งการพิจารณาจัดแบ่งงานตามความถนัด (Job specialization) จะเป็นหัวข้อเรื่องสองเรื่องกันไปด้วยกันและต้องชั่งน้ำหนักด้วยแนวคิดทั้งสองนี้คู่กันไป

2.1.2 การจัดระบบในแบบเป็นทางการ (Formalization) หรือให้คนหมู่มากที่เข้ามาทำงานทำหน้าที่ที่ต่างกัน มุ่งไปในทิศทางเดียวกันเพื่อผลประโยชน์ตามเป้าหมายองค์กรที่วางไว้

2.1.3 การรวมศูนย์อำนาจการบริหารงาน (Centralizatine) หรือให้การทำงานขององค์กรมีการกำกับทิศทางการดำเนินการไปในทิศทางเดียวกัน สำหรับองค์การในฐานะหน่วยงานรวมบทบาทขององค์กรในการทำหน้าที่บริหารงานเพื่อบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงจำเป็นจะต้องมีหลักการและองค์ประกอบในการบริหารงานครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) การวางแผน (Planning) หรือการที่ต้องถือเป็นการรับผิดชอบในการพิจารณากำหนดวิถีทางที่จะปฏิบัติไว้เป็นการล่วงหน้าในการนี้เขาจะต้องมีกระบวนการคิด (Conceptual Thinking) ที่สมบูรณ์และเป็นสาระถูกต้อง เพื่อให้สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) พัฒนากลยุทธ์ (Strategies) จัดทำแผนงาน (Program) จัดสรรงบประมาณการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ กำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติ (Procedures) และแนวนโยบาย (Policies) ที่ดีที่สุดสำหรับองค์กรของตนเองภายหลังจากที่มีวิเคราะห์และคาดการณ์ (Forecast) สภาพการณ์ต่าง ๆ อย่างระมัดระวังและรอบครอบ

2) ดำเนินการจัดองค์การ (Organizing) คือความรับผิดชอบที่ต้องจัดเตรียมและจัดให้มีความสัมพันธ์กันอย่างดีระหว่างกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะต้องทำหน้าที่นี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการบริหารสิ่งของและทรัพยากรต่าง ๆ ภายหลังจากได้ใช้ดุลพินิจ และมีข้อตัดสินใจยุติแล้วว่าจะทำอะไรบ้าง การดำเนินการเพื่อจัดทำกรตามกระบวนการประกอบด้วยงานที่จะต้องทำ คือ จัดทำโครงสร้างขององค์การ กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ระบุขอบเขตตำแหน่งต่าง ๆ

3) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) คือ การกิจหน้าที่กับการบริหารจัดการตัวคน การคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมกับลักษณะงาน

4) การสั่งการ (Directing) คือภาระหน้าที่ในการกำกับดูแลสั่งการให้งานเป็นไปตามที่ต้องการ รู้จักมอบหมาย ชักจูงใจและกระตุ้นให้ทุกคนทำงานดี รู้จักการประสานงานของทุกฝ่ายให้เข้ากันได้ดี ช่วยให้การดำเนินงานของทุกคนได้ผลสูงสุด ช่วยให้งานของทุกฝ่ายสอดคล้องและเสริมกัน

5) การควบคุม (Controlling) คือ การมุ่งบังคับให้การทำงานต่าง ๆ เป็นไปตามแผน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความเสียหายในประการทั้งปวง ผู้บริหารทุกคนย่อมต้องคอยระดมงานต่าง ๆ ที่ตนรับผิดชอบอยู่กระบวนการวิธีการควบคุมภายใต้ระบบการควบคุมที่จัดขึ้นก็คือการวัดผลงานที่ทำไปด้วยการเปรียบเทียบกับมาตรฐานที่กำหนด เพื่อช่วยให้ทราบข้อ

แตกต่างที่คิดไปจากแผนและสามารถดำเนินการแก้ไขเข้าสู่ทิศทางที่ถูกต้องได้ การรู้จักใช้ระบบการตอบแทนและลงโทษจึงเป็นศิลปะสำคัญที่ผู้บริหารทุกคนจำต้องเข้าใจเสมอ นักบริหารกับการวางแผนก่อนวางแผนจะต้องคิดว่าเรื่องนั้นจะอย่างไร ที่ไหน โดยใคร ต้องใช้เงิน วัสดุอะไรบ้าง

2.2 การบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

การบริหารองค์กรที่มีประสิทธิภาพได้รับผลสำเร็จและตรงตามเป้าหมายได้จะต้องมีปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารองค์กร เพื่อจะนำมาวิเคราะห์และเข้าใจปัญหาได้อย่างถูกต้องซึ่งจะประกอบด้วยปัจจัย ดังนี้ (กิตติมา ปรีดีดิลก. 2529 : 238-333)

2.2.1 พฤติกรรมองค์การ (Organization behavior) การบริหารองค์การหรือการจัดการเป็นกระบวนการบริหารทรัพยากรให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุ สถานที่ ฯลฯ นอกจากนี้ผู้บริหารยังจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจตัวแปรต่าง ๆ ที่มีผลต่อการบริหารอีกด้วย เช่น กระบวนการจัดการ การติดต่อสื่อสาร ความพึงพอใจ ในการทำงานภาวะผู้นำ

2.2.2 พฤติกรรมผู้นำ (Leader behavior) ผู้บริหาร หรือผู้นำ หรือผู้จัดการ หรือหัวหน้างาน ไม่ว่าในหน่วยงานเล็กหรือใหญ่ หน่วยงานราชการหรือเอกชนก็ตาม ย่อมมีบทบาทที่เป็นผลสำเร็จ และประสิทธิภาพของงานอย่างยิ่ง บางครั้งการจัดองค์การแม้จะไม่ถูกต้องเรียบร้อยอยู่บ้าง ก็อาจได้รับผลงานสูงได้ แต่ถ้าพฤติกรรมในการนำของผู้นำในส่วนราชการนั้นไม่ดี แม้การจัดการองค์การจะถูกต้องและดีเพียงใดก็ตาม ผลงานที่เกิดขึ้นกับหน่วยงานนั้น ๆ ย่อมจะสมบูรณ์ได้ยาก ดังนั้น จึงถือว่าผู้บริหารหรือผู้นำหรือหัวหน้างานเป็นตัวหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อหน่วยงานต่อผู้นำที่ดีมีพฤติกรรมในการนำที่ถูกต้องและเหมาะสมเพราะความสำเร็จของงานทุกด้านขององค์การขึ้นอยู่กับผู้นำ ซึ่งจะเป็นผู้วินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจแก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้งานเกิดประสิทธิภาพ

2.2.3 การติดต่อสื่อสาร (Communication) เป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า การติดต่อ สื่อสารนั้นมีขึ้นพร้อม ๆ กับการมีมนุษย์เกิดขึ้นในโลก เพราะเมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันย่อมมีปฏิสัมพันธ์กันในแต่ละต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เมื่อยังมีคนน้อยระบบสังคมยังไม่ยุ่งยากซับซ้อน การสื่อสารก็พัฒนาไปเป็นการใช้ภาษาซึ่งถือความเข้าใจกันได้ในหมู่พวกตน ยิ่งสังคมกว้างขึ้นมีการติดต่อระหว่างชนต่างหมู่บ้าน คือ มีระยะทางมาเกี่ยวข้องก็เปลี่ยนแปลงใช้สัญญาณต่าง ๆ เช่น ควันไฟ เสียงกลอง เครื่องเป่าต่าง ๆ ต่อมามนุษย์ต้องการเรื่องราวหรือข้อความยังคงอยู่ไปถึงคนรุ่นหลังจึงมีการพัฒนาเครื่องมือสื่อสาร

เป็นรูปภาพเป็นตัวอักษร และกลายเป็นสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้าไปเท่าใดระบบการติดต่อสื่อสารก็ก้าวหน้า ตามไปด้วยอย่างไม่หยุดยั้ง

2.2.4. ความขัดแย้ง (Conflict) ในการจัดองค์การนั้น เรื่องของความสัมพันธ์ภาพของงานเป็นสิ่งที่ผู้บริหารมีความปรารถนาที่จะให้ได้มาสำหรับองค์การของตน อย่างยิ่งแต่ความเป็นจริงในทางปฏิบัติแล้วการบริหารหรือการจัดองค์การย่อมมีอุปสรรคผลงานที่ได้รับอาจจะไม่มีประสิทธิภาพสูงตามที่ผู้บริหารปรารถนา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเกิดปัญหาหรือเกิดความขัดแย้งขึ้น ในองค์การอันมีผลกระทบกระเทือนต่อประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นบางครั้งผู้บริหารก็สามารถแก้ไขได้โดยไม่ต้องชกนักรแต่ในบางกรณีเป็นปัญหาใหญ่และรุนแรงยากแก่การแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งเป็นปัญหาซึ่งเกิดได้กับคนทุกระดับ โดยเฉพาะในหน่วยงานระดับต่าง ๆ ถือว่า ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี

2.2.5 ความพึงพอใจในการทำงาน (Job Satisfaction) ปัจจัยหนึ่งที่ช่วยให้งานประสบความสำเร็จ คือ ความพึงพอใจในการทำงาน ผู้ปฏิบัติงานที่มีความพึงพอใจในการทำงานย่อมปฏิบัติงานได้สำเร็จและได้ผลดีมากกว่าคนที่ไม่มี ความพึงพอใจในการทำงาน ไม่ว่าปัจจัยนั้นจะมาจากสาเหตุใด ดังนั้นในการบริหารงานการทำความเข้าใจในเรื่องความพึงพอใจในการทำงานไม่ใช่เรื่องง่ายเพราะความพึงพอใจเป็นกระบวนการทางด้านจิตวิทยาที่ผู้บริหารไม่สามารถมองเห็นได้เพียงแต่มีการคาดคะเนว่ามีหรือไม่มีบนพื้นฐานของการสังเกตพฤติกรรมของคนเท่านั้น ดังนั้นในการบริหารงานจึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องสร้างบรรยากาศในการทำงานที่ดีให้เกิดขึ้นในองค์การ สมาชิกขององค์การจึงมีความพึงพอใจในการทำงาน อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะเป็นการยากที่ผู้บริหารจะต้องเข้าใจและรู้ถึงสิ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดความพึงพอใจขึ้นได้ผู้บริหารไม่มีทางเลือกเลยผู้บริหารที่ฉลาดจึงพยายามที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งถึงปัจจัยและองค์ประกอบที่ทำให้เกิดความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจขึ้นได้ เพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานให้เกิดประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ความพึงพอใจในการทำงานเป็นปัจจัยที่สำคัญในการบริหารงานไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าองค์ประกอบอื่น ๆ ความพึงพอใจหากเกิดขึ้นที่ใดแล้วที่นั่นย่อมเต็มไปด้วยความตั้งใจทำงาน การให้ความร่วมมือกับหน่วยงาน บรรยากาศในองค์การสดชื่น เป็นต้น ดังนั้นการสร้าง ความพึงพอใจในการทำงานเป็นสิ่งที่ผู้บริหารพึงกระทำเพื่อประโยชน์ของหน่วยงานต่อไป

2.3 บทบาทในการสร้างความพึงพอใจ

2.3.1 ผู้บริหารจึงพึงมีบทบาทในการสร้างความพึงพอใจในการทำงานให้เกิดขึ้น ดังนี้

- 1) ต้องรู้และเข้าใจในความสามารถของบุคลากรทุกคนในหน่วยงาน เพื่อจะได้จัดงานได้ถูกต้องและเหมาะสม
- 2) สร้างสัมพันธภาพอันดีกับผู้ร่วมงาน
- 3) การมอบหมายงานจะต้องชัดเจน
- 4) มีเทคนิคในการควบคุมงาน
- 5) ให้ทุกคนได้ทราบความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน
- 6) จัดงานที่ทำทนายและริเริ่มงานใหม่ ๆ ให้ทำเสมอ
- 7) กำหนดเวลาพักผ่อนให้แน่นอนและมีระยะเวลาานพอสมควร เพื่อเป็นการลดความเมื่อยหน่ายในการทำงาน
- 8) ส่งเสริมให้มีสภาพการทำงานที่ดี
- 9) บริหารงานด้วยความเที่ยงธรรม
- 10) ให้ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี
- 11) ให้ความมั่นคงในชีวิต และความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน
- 12) ยกย่องชมเชยแก่ผู้ปฏิบัติงานที่มีผลงานดีเด่น
- 13) ให้ทุกคนรู้จักว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของคณะ
- 14) จัดสวัสดิการต่าง ๆ ภายในองค์กร

ธงชัย สันติวงษ์ (2541 : 8) ได้ให้ความหมายการทำงานที่เกิดประสิทธิภาพไว้ว่า หากธุรกิจหวังที่จะมีกำไร และอยู่รอดต่อไปแล้วปัญหาที่ต้องสนใจ คือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ในการทำงานให้พนักงานทุกคนมีความพอใจและมีความเป็นอยู่ที่ดีตลอดเวลา ตลอดจนสร้างประสิทธิภาพในการรู้จักบริหารทรัพยากรมนุษย์ได้อย่างถูกต้องเพื่อให้ผลดีต่อระบบสังคมต่อไปพร้อมกัน

2.3.2 ประสิทธิภาพขององค์กรขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็คือบทบาทของผู้นำโดยผู้นำควรมีบทบาทดังนี้ (ฉัตรชัย อรุณนันท์. 2524 : 377)

- 1) ให้ทุกคนเชื่อถือในความสามารถในการบริหารงานมีฝีมือในการทำงาน ไม่ทำผิดพลาดบ่อย ๆ

- 2) มีความรับผิดชอบงานในหน้าที่ยอมรับคิดแทนเพื่อปกป้องลูกน้อง
- 3) แสดงน้ำใจให้เห็นเป็นตัวอย่างเอาใจใส่ปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและจริงใจ
- 4) ทำให้ทุกคนเกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรมีความภาคภูมิใจรักงานซึ่งเป็นแนวทางไปสู่การทำงานที่สำเร็จและเกิดประสิทธิภาพ
- 5) ให้ความร่วมมือกับชุมชนเป็นนักประชาสัมพันธ์และเป็นนักประสานงานแนวความคิดดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่าประสิทธิภาพในการบริหารจัดการองค์กรขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ คือ การกำหนดนโยบายและการบริหารงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความก้าวหน้าในตำแหน่งการงาน ความรับผิดชอบในหน้าที่การได้รับความยอมรับนับถือ และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

บริบทของโครงการชลประทานมหาสารคาม ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5

ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 โครงการชลประทานมหาสารคาม ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5 รับผิดชอบในเขตพื้นที่โครงการอ่างเก็บน้ำหนองบัว บ้านโคกพระ ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม (โครงการชลประทานมหาสารคาม ฝ่ายส่งน้ำและบำรุงรักษาที่ 5. 2540 : 1-4)

1. ความเป็นมาของโครงการ

เนื่องด้วยอำเภอกันทรวิชัยไม่มีน้ำเพียงพอในการอุปโภค – บริโภคของราษฎรในตัวอำเภอ หนองเดิม (หนองบัว) มีขนาดเล็กเก็บน้ำได้ไม่ตลอดปีทำความเดือดร้อนให้กับประชาชนเป็นประจำเกือบทุกปี ต่อมา พ.ศ. 2493 นายเลง สุตรสุวรรณ นายอำเภอกันทรวิชัย ได้ทราบว่ากรมชลประทานได้มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอ่างเก็บน้ำทั่วทั้งภาค จึงได้ขอร้องให้กรมชลประทานพิจารณาสร้างอ่างเก็บน้ำบริเวณหนองเดิมเพื่อยกระดับน้ำให้สูงขึ้น

กรมชลประทานได้พิจารณาความเหมาะสมแล้วเห็นว่าราษฎรเดือดร้อนจริงสมควรสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งนี้และยังสามารถนำน้ำในอ่างฯ ไปใช้ในการเพาะปลูกในพื้นที่นาบริเวณทิศตะวันออกของตัวอำเภอได้อีกประมาณ 2,000 ไร่ จึงได้ดำเนินการสร้างอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ใน พ.ศ. 2494 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2499 ให้ชื่อว่า “อ่างเก็บน้ำหนองบัว”

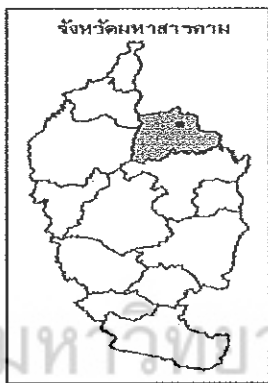
การสร้างอ่างเก็บน้ำหนองบัวได้รับความช่วยเหลือจากประเทศสหรัฐอเมริกาในด้านวิชาการ และเครื่องจักรเครื่องมือ โดยจัดทำในรูปแบบชลประทานราษฎร์ ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในช่วงนั้นมีนโยบายที่จะตั้งสหกรณ์ที่ดินขึ้น โดยให้มีสมาชิกผู้ใช้น้ำจากอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ชุกคลองส่งน้ำด้วยเงินกู้จากกระทรวงฯ และรับผิดชอบในการบำรุงรักษา แต่สหกรณ์ที่ดินในสมัยนั้นมีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ และขาดงบประมาณ ดังนั้นการชุกคลองของสหกรณ์ที่ดินต้องระงับไปต่อมาในปี พ.ศ. 2499 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบให้กรมชลประทานรับงานชุกคลองจากอ่างเก็บน้ำต่าง ๆ มาดำเนินการ จึงได้มีการชุกคลองฝั่งขวาและฝั่งซ้ายของอ่างเก็บน้ำหนองบัว ซึ่งสมัยนั้นเป็นคลองดินต่อมาได้ปรับปรุงเป็นคลองคอนกรีตทั้ง 2 ฝั่ง ต่อมาปี 2532 นายอำเภอกันทรวิชัยได้ทำโครงการชุกลอกอ่างเก็บน้ำหนองบัว เสนอศูนย์อำนวยการช่วยเหลือประชาชนตามแนวพระราชดำริเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อขอใช้งบประมาณจากโครงการน้ำพระทัยจากในหลวงมาทำการชุกลอกอ่างเก็บน้ำและศูนย์อำนวยการช่วยเหลือประชาชนตามแนวพระราชดำริเพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ส่งเรื่องให้กรมชลประทานพิจารณาจัดงบประมาณเพื่อดำเนินการในปีเดียวกัน

กรมชลประทาน ได้พิจารณาปรับปรุงอ่างเก็บน้ำหนองบัว โดยวางแผนชุกลอกอ่างเก็บน้ำหนองบัวเต็มพื้นที่ 983 ไร่ และปรับปรุงคลองชักน้ำแยกจากคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวาที่ กม. 42-562 ของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อส่งน้ำมาลงอ่างเก็บน้ำหนองบัว ระยะทางประมาณ 10 กม. เพื่อดำเนินการในปี พ.ศ. 2533 ทั้งนี้ในส่วนของงานชุกลอกอ่างเก็บน้ำหนองบัวได้รับอนุมัติดำเนินการในพื้นที่ 20 ไร่เท่านั้น เนื่องจาก มีงบประมาณจำกัด หลังจากนั้นได้วางแผนไปอีก 4 เดือน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2538-2539 จึงได้รับอนุมัติงบประมาณให้มาดำเนินการชุกลอกบริเวณอ่าง ๆ ต่อเนื่องอีกครั้งเป็นเงินทั้งสิ้นประมาณ 10,000,000 บาท ปัจจุบันมีพื้นที่ที่ยังไม่ชุกลอกเหลืออยู่อีก 580 ไร่

2. จุดที่ตั้งโครงการ

ตั้งอยู่ที่บ้านโคกพระ ตำบลโคกพระ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ถนนสายหมายเลข 213 มหาสารคาม-กาฬสินธุ์ ตรงกิโลเมตรที่ 16 (ติดทางหลวง) ในเขตลุ่มน้ำชี พิกัด 48 QTD 180-045 ระหว่าง 5641-1

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนที่ที่ 1 อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : กระทรวงมหาดไทย. 2551 : 52

3. ลักษณะโครงการ

3.1 ลักษณะโครงการเป็นประเภทอ่างเก็บน้ำ

3.2 ลักษณะหัวงานเป็นฝายทดน้ำแบบ (BOX SPILLWAY)

3.3 จุดประสงค์โครงการ เพื่อการชลประทานเพื่อเก็บกักน้ำเพื่อการอุปโภค-

บริโภค

3.4 การส่งน้ำตามความต้องการของเกษตรกรให้ตามความเหมาะสมใน

การเพาะปลูก

4. หัวงานโครงการ

4.1 ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยของโครงการ	1,250	มม.
4.2 พื้นที่รับน้ำฝน	26	ตร.กม.
4.3 พื้นที่เก็บกัก	2,528	ไร่
4.4 ระดับน้ำสูงสุด	+129.00	ม.
4.5 ระดับน้ำเก็บกัก	+128.50	ม.
4.6 ระดับธรณีต่อฝั่งซ้าย	+126.85	ม.
4.7 ระดับธรณีต่อฝั่งขวา	+127.34	ม.
4.8 ความจุของอ่างเก็บน้ำ	2.549	ล้าน ลบ. ม.
4.9 ปริมาณน้ำที่ใช้การไม่ได้	0.492	ล้าน ลบ. ม.
4.10 ปริมาณน้ำที่ใช้การได้	2.057	ล้าน ลบ. ม.
4.11 ระดับน้ำหลังทำนบ	+129.50	ม.(รตม.)
4.12 ความยาวของทำนบดิน	0+800	เมตร
4.13 ความกว้างของทำนบดิน	6.00	เมตร
4.14 ความสูงของทำนบดิน	3.50	เมตร
4.15 ลาดด้านหน้าทำนบ	1:3	
4.16 ลาดด้านหลังทำนบ	1:2.5	
4.17 ชนิดของทำนบดิน เป็นลักษณะเขื่อนดิน (เป็นทางถนนกรมทางหลวง)		

5. ฝ่าย

5.1 ฝ่ายระบายน้ำเป็นแบบทางน้ำล้น		
5.2 ระดับน้ำสูงสุด	+129.00	ม.
5.3 ระดับเก็บกักสันฝาย	+128.00	ม.
5.4 ระดับพื้นฝาย	+127.00	ม.
5.5 ระดับหลังคัน	+129.50	ม.
5.6 ความยาวของฝาย	23.60	เมตร
5.7 ความสูงของฝาย	1.50	เมตร
5.8 ปริมาณน้ำผ่านฝาย	14.00	ลบ.ม. / วินาที

6. ระบบการส่งน้ำ

6.1 พื้นที่ชลประทานฝั่งซ้ายประมาณ	1,100	ไร่
6.2 พื้นที่ชลประทานฝั่งขวาประมาณ	900	ไร่
6.3 ความยาวของคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย	4+012.047	กม.
6.4 ความยาวของคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งขวา	2+194.950	กม.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการชลประทาน จากกรณีมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยสรุป ดังต่อไปนี้

ธีรพล คุปตานนท์ (2530 : 67) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในสังกัดกองบัญชาการตำรวจนครบาล พบว่า

1. ปัจจัยภูมิหลังเกี่ยวกับตำแหน่ง อายุ อายุราชการ การศึกษาเพิ่มเติม สภาพสมรส รายได้ ฐานะครอบครัว และประสบการณ์ในการทำงาน มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

2. ปัจจัยทักษะและวิธีการปฏิบัติงานเรื่องการวางแผนในการปฏิบัติงาน การติดต่อประสานงาน การมอบหมายงาน และการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน มีความสัมพันธ์ต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

3. ปัจจัยการปฏิบัติงานเกี่ยวกับอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการสอบสวน ความร่วมมือจากผู้บังคับบัญชา ความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชา ความร่วมมือจากประชาชนและความรับผิดชอบในงาน มีความสัมพันธ์ต่อสัมฤทธิ์ผลในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

อนุมาศ ทูริสุทธิ (2540 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน วิเคราะห์หารูปแบบการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมและหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชน การวิจัยกระทำกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ 36 กลุ่ม ในเขตอำเภอโพนพิสัย อำเภอปากคาด กิ่งอำเภอรันดกาลี และกิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำที่อยู่ในกลุ่มทดลองมีการพัฒนาศักยภาพในการจัดการทรัพยากรน้ำเพิ่มมากขึ้น โดยกลุ่มที่ทำกรกลุ่มของตนเอง

มีป้ายชื่อกลุ่ม ป้ายแสดงข้อมูลกลุ่ม มีการจัดองค์กร โครงสร้างและบทบาทหน้าที่ของกลุ่ม สมบูรณ์ครบถ้วน มีการวางแผน และการจัดสรรการใช้เงิน สมาชิกกลุ่มมีความรู้ในการใช้น้ำ และประกอบอาชีพจากการใช้น้ำ

ประทีป เรืองมาลัย (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานเขื่อนแม่กวางอุดมธารา ในอำเภอบ้านธิ จังหวัดลำพูน ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ใช้น้ำมากกว่าครึ่งหนึ่งมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรอยู่ในระดับมาก สำหรับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดการน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พบว่าในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อแยกพิจารณาตามลำดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมปรึกษาหารือและการดำเนินการระดับปานกลาง ส่วนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการประสานงานอยู่ในระดับน้อย

สมใจ โลมะรัตน์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำในการจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรแหล่งน้ำของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำอยู่ในระดับมาก จำนวนเรื่อง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย จำนวน 14 เรื่อง และไม่มีส่วนร่วม จำนวน 9 เรื่อง โดย 5 เรื่องแรกที่สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมมากที่สุด ได้แก่ การเข้าร่วมประชุมเพื่อรับฟังข้อมูลการก่อสร้าง การสมทบแรงงานในการขุดลอกคลองส่งน้ำ การกำจัดวัชพืชในแหล่งน้ำหรือคลองส่งน้ำ การร่วมหาข้อตกลงการกำหนดจุดที่ตั้งแหล่งน้ำและแนวเขตรับน้ำ และการเข้าร่วมประชุมเพื่อเลือกคณะกรรมการกลุ่ม จากผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการพัฒนา กลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ ดังนี้ 1) ควรส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้าร่วมกิจกรรมการบำรุงรักษาแหล่งน้ำและปฏิบัติตามระเบียบกลุ่มแลคณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำควรมีการประสานแผนงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อรับการสนับสนุนกิจกรรมต่อเนื่อง 2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดฝึกอบรมหรือให้ความรู้แก่กรรมการและสมาชิกกลุ่มในเรื่อง การบริหารจัดการกลุ่ม กฎระเบียบข้อบังคับกลุ่ม บทบาทสมาชิกกลุ่ม การดำเนินงานกลุ่มผู้ใช้น้ำ และการผลิตทางเกษตร 3) ควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีการจัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดทำแผนงานประจำปี และมีการติดตามผลการดำเนินงานของกลุ่มอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

พงษ์บริบูรณ์ กลางบุรัมย์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการประเมินผลการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำในเขตโครงการชลประทานตราด พบว่า การดำเนินการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำคลองร่ำหวายมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งในภาพรวมและรายประเด็น คือ ด้านการประสาน งานระหว่างหน่วยงานราชการกับเกษตรกร การบริหารจัดการน้ำและการใช้น้ำอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด ตามลำดับ ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความสำเร็จของการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้แก่ การตระหนักถึงประโยชน์ของการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของโครงการฯ ทศนคติที่ดีต่อกรมชลประทานการสนับสนุนด้านทรัพยากรของกรมชลประทาน และรูปแบบการดำเนินการของโครงการฯ ส่วนปัจจัยที่ก่อให้เกิดความล้มเหลวของการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำ ได้แก่ การไม่ค่อยมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มในการระดมทรัพยากร การร่วมดำเนินงาน การตัดสินใจ และในด้านการขาดการสนับสนุนจากกรมชลประทานเพื่อให้ความรู้สมาชิกเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

กาญจนา เคนทวาย (2545 : 115-116) ได้วิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนอำเภอและกิ่งอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนอำเภอและกิ่งอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สรุปได้ดังนี้

1. ปัจจัยของขวัญของข้าราชการในการปฏิบัติงาน อายุราชการ ระดับการศึกษา และการประชาสัมพันธ์ พบว่ามี อิทธิพลต่อประสิทธิภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนอำเภอและกิ่งอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. ปัจจัยระยะเวลาที่เคยปฏิบัติงานทะเบียนราษฎร จำนวนราษฎรผู้มารับบริการต่อวัน ทักษะในการปฏิบัติงาน จิตสำนึกของข้าราชการ เทคโนโลยีที่ทันสมัย คู่มือที่ทันสมัยและครอบคลุม และงบประมาณในการบริหารจัดการ พบว่า ไม่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการให้บริการงานทะเบียนราษฎรของสำนักทะเบียนอำเภอและกิ่งอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

สาธิต กลมาคิ (2544 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของปลัดอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับขวัญในการปฏิบัติงานของปลัดอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ อาชีพคู่สมรส จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ ระดับการศึกษา จำนวนผู้มาติดต่องานต่อวัน และขนาดของอำเภอ

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อขวัญในการปฏิบัติงานของปลัดอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา อายุราชการ ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่ง และรายได้

ศุภชัย วิมานไพจิตร (2545 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานสังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดกาฬสินธุ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความสำเร็จในการทำงาน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การปกครองบังคับบัญชา นโยบาย และการบริหาร ระดับการศึกษา สภาพแวดล้อมในการทำงาน ความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่ และการได้รับการยอมรับนับถือ โดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.806 ตัวแปรอิสระทั้งหมดสามารถอธิบายการผันแปรของตัวแปรตาม ได้ร้อยละ 65.00

เจริญศักดิ์ กันแสง (2547 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย ปัจจัยด้านบุคคล พบว่า สมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานที่เป็นเพศชายมีอายุระหว่าง 20 – 35 ปี และจบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนการมีส่วนร่วมสูงที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านบุคคลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็ก พบว่า อายุมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัจจัย ด้านเศรษฐกิจ พบว่า สมาชิกกลุ่มฯ ที่มีรายได้อยู่ระหว่าง 10,000 – 20,000 บาท มีภาระหนี้สินอยู่ระหว่าง 10,000 – 30,000 บาท มีที่ดินต่ำกว่า 10 ไร่ และเป็นของตนเอง พร้อมทั้งมีความคาดหวังประโยชน์น้อยเป็นกลุ่มที่เข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ด้านเศรษฐกิจกับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย พบว่า ภาระหนี้สิน ขนาดการถือครองที่ดิน และผลที่ได้รับจากความคาดหวังมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัจจัยด้านสังคม พบว่า สมาชิกกลุ่มฯ ที่สมรสแล้ว มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 6 คนขึ้นไป มีตำแหน่งเป็นสมาชิกกลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน และกรรมการกลุ่มบริหาร การใช้น้ำชลประทานมีภาวะผู้นำสูง พร้อมทั้งได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ในระดับปานกลาง จะเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมกับการมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย พบว่า สถานภาพการสมรสตำแหน่งทางสังคม

ภาวะผู้นำ และการได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชน ตามโครงการชลประทานขนาดเล็กก็อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ปัจจัยทางด้าน ภายภาพของโครงการชลประทานขนาดเล็กในจังหวัดเลย พบว่า สมาชิกกลุ่มๆ ที่เข้ามา มีส่วนร่วมมากที่สุด คือกลุ่มที่มีระยะการเดินทางเข้าโครงการฯ ต่ำกว่า 1 กิโลเมตร และ เดินทางเข้าโครงการฯ ได้สะดวก พร้อมทั้งใช้ระบบส่งน้ำแบบท่อส่งน้ำ และการได้รับน้ำ ไม่เพียงพอมีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านภายภาพของโครงการฯ กับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็ก พบว่า สภาพทางเข้าโครงการฯ ระยะทางจาก หมู่บ้านถึงโครงการฯ ระบบการส่งน้ำของโครงการฯ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนตามโครงการชลประทานขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นันทศักดิ์ ผอ.ยทอง (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่องการประเมินการจัดการ ชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาของ โครงการอ่างเก็บน้ำ ห้วยหินแตก ตำบลท่าสีดา อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า 1) เกษตรกรผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ มีสถานภาพในการครอบครองพื้นที่ การเกษตรเป็นของตัวเอง 2) ผลการดำเนินงานด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาเมื่อมีการจัดการ ในรูปแบบการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม ด้านการใช้ที่ดินในพื้นที่ชลประทาน มีการใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกในฤดูฝน (ร้อยละ 62.50) และในฤดูแล้ง (ร้อยละ 13.60) ด้านการใช้ที่ดินพื้นที่ส่งน้ำ มีการใช้ที่ดินทำการเพาะปลูกในฤดูฝน (ร้อยละ 97.20) และ ในฤดูแล้ง (ร้อยละ 21.16) ด้านประสิทธิภาพชลประทานรวมยังไม่ได้มีการคำนวณ ด้านการปลูกพืชและผลผลิตส่วนใหญ่ปลูกข้าวในปี ด้านค่าใช้จ่ายในการส่งน้ำและ บำรุงรักษา พบว่าไม่ได้รับค่าตอบแทนใดๆ ด้านความสามารถในการจัดสรรน้ำของกลุ่ม ผู้ใช้น้ำ เกษตรกรผู้ใช้น้ำส่วนใหญ่ได้รับน้ำอย่างเพียงพอ ด้านความสามารถในการ บำรุงรักษาของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ทุกคนมีส่วนในการบำรุงรักษา ด้านปัญหาการจัดสรรน้ำ ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาในการรับน้ำหรือบริหารชลประทาน ด้านความพอใจในการจัดสรรน้ำ ของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ส่วนใหญ่มีความพอใจต่อการจัดสรรน้ำทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง และความ พพอใจต่อการจัดสรรน้ำของเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการกำหนดแผนการส่งน้ำ ของคณะกรรมการจัดการชลประทานโครงการทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง 3) ผลการปฏิบัติงาน PIM กรมชลประทานมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และเป้าหมายการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน การจัดการชลประทานชัดเจนและมีความเหมาะสม ทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับ PIM ก่อให้เกิดความร่วมมือกับภาครัฐ และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชลประทาน ด้านการ

ส่งน้ำและบำรุงรักษาด้วยความพอใจ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน PIM โดยการให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าความร่วมมือที่ดี ระหว่างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมการสร้าง ความเข้าใจของประชาชน หน่วยงานของรัฐ และการให้ความสำคัญของเกษตรกรทำให้มี บทบาทเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ช่วยให้เกิดผลสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น

สมานมิตร ญาณบุญ (2547 : 98-103) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ของประชาชนในกระบวนการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอห้วยเม็ก จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการบริหารขององค์การ บริหารส่วนตำบล โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในกระบวนการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ 1) การเป็นผู้นำกลุ่มทาง สังคม 2) การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ 3) การได้รับข่าวสาร และ 4) การได้รับการ สนับสนุนจากผู้นำชุมชน

ศิริพงษ์ ณ สงขลา (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการส่งน้ำและบำรุงรักษาระบบส่งน้ำของโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาน้ำ อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานมีส่วนร่วมใน การส่งน้ำและบำรุงรักษาระบบส่งน้ำในระดับปานกลาง 7 ด้าน และอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ปฏิบัติตามนโยบายให้บรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ สมาชิกที่มีสถานภาพใน คณะกรรมการบริหารชุมชนมีส่วนร่วมมากกว่าสมาชิกที่เป็นลูกบ้าน สมาชิกที่ใช้ระยะเวลา ในการเดินทางจากที่พักมาที่ประชุม 10-30 นาที และ 31 นาทีขึ้นไป มีส่วนร่วมด้านจัด หรือปรับปรุงระบบบริหารงานให้มีประสิทธิภาพมากกว่าสมาชิกที่ใช้เวลาในการเดินทางน้อยกว่า 10 นาที และสมาชิกที่มีระยะเวลาการเป็นสมาชิก 1-4 ปี มีส่วนร่วมในการส่งน้ำและ บำรุงรักษาระบบ ส่งน้ำน้อยกว่าสมาชิกที่มีระยะเวลาเป็นสมาชิก 5-10 ปี และ 11 ปีขึ้นไป อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่สมาชิกที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันมีส่วนร่วม ดังกล่าว ไม่แตกต่างกัน

ธีรพงษ์ เจริญผ่อง (2548 : 90-94) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพใน การปฏิบัติงานของข้าราชการพลเรือนสามัญ และลูกจ้างประจำ สำนักชลประทานที่ 6 พบว่า ความรับผิดชอบ ความสำเร็จในการทำงาน นโยบายและการบริหาร ประสบการณ์ใน การทำงาน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีผลต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพใน การปฏิบัติงานของข้าราชการพลเรือนสามัญ และลูกจ้างประจำ สำนักชลประทานที่ 6

ส่วนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการพลเรือนสามัญ และลูกจ้างประจำ
สำนักชลประทานที่ 6 โดยรวมอยู่ในระดับมาก

เฉลิมเกียรติ โภชิตกุล (2549 : 83-95) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจใน
การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนอำเภอในเขตรับผิดชอบของศูนย์ช่วยเหลือทาง
วิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3 พบว่า ความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่พัฒนา
ชุมชนอำเภอในเขตรับผิดชอบของศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 3 อยู่ใน
ระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจ คือ นโยบายและการบริหาร เงินเดือน
และสวัสดิการ ความมั่นคงในงาน ความเสมอภาค และความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน

ไพฑูรย์ ผิวผาง (2550 : 130-132) ได้วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนในการพัฒนาเทศบาลตำบลเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น พบว่า
ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเทศบาลเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย
จังหวัดขอนแก่น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 คือ ปัจจัยด้านความเป็นผู้นำทาง
สังคม ด้านการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร และด้าน
การสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ส่วนระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาเทศบาล
ตำบลเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของประชาชนของ โคอเสน และ อ็พฮอฟ 4 ประการ และแนวคิดการจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วมของ สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทาน แล้ว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาปรับใช้ในการกำหนดกรอบ ดังนี้

ตัวแปรอิสระ

คุณลักษณะของเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ได้แก่

1. อายุ
2. การศึกษา
3. พื้นที่เพาะปลูก
4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
5. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
6. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์
7. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล
8. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
9. การมีส่วนร่วมในการประสานงาน
10. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาบุคลากร
11. การมีส่วนร่วมในการพัฒนา

เกษตรกร

ตัวแปรตาม

ประสิทธิภาพของการจัดการ
ชลประทาน จากการมีส่วนร่วม
ของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขต
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัด
มหาสารคาม

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย